

Václav Girsá * Josef Holeček

**METODICKÝ MATERIÁL PRO OBNOVU
FASÁD NA ÚZEMÍCH PAMÁTKOVÝCH
REZERVACÍ A PAMÁTKOVÝCH ZÓN**

PRAHA 2004

Text neprošel jazykovou ani redakční úpravou

Předmluva

Obnova fasád historických staveb a objektů v územích pod plošnou památkovou ochranou vůbec patří k nejvýznamnějším, nejnápadnějším a též nejsledovanějším oblastem oboru obnovy památek.

Fasády historických staveb jsou zpravidla složitými, vrstevnatými strukturami, kde každý, i nevelký a dílčí zásah ovlivňuje vzhled a vypovídající hodnotu celé stavby i různě rozsáhlého kontextu okolní zástavby. To činí ze zásahů do jejich stávající podoby náročný úkol, vyžadující kromě profesionálních dovedností všech účastníků, podílejících se na jejich obnově, také silný pocit zodpovědnosti ke kulturněhistorickým hodnotám obnovované stavby i k širšímu okolí.

„Dílo obnovy“ pražských fasád v 90. letech značně pokročilo a ve svých důsledcích významně pozměnilo nejen mnoho jednotlivých staveb, ale i charakter a atmosféru nejcennějších pražských území. Mnohdy se spornými výsledky, které na své podrobnější zhodnocení teprve čekají. I proto je velmi důležitá kvalita obnovy děl zbývajících. Na ní bude záviset dlouhodobější výsledná vnější podoba podstatných částí hlavního města.

Tento metodický materiál popisuje fasády budov jako předmět ochrany a zároveň i obnovy a různé profesionální činnosti a způsoby uvažování, jež se v náročném procesu obnovy architektonických děl uplatňují, a to včetně postupů opomíjených a zanedbávaných.

Cílem materiálu je – kromě zdůraznění významu všech analytických a průzkumových prací – též šířeji popsat způsoby rozhodování jak s různými vrstvami obnovovaného díla nakládat a stanovit základní, v praxi aplikovatelné zásady památkové politiky v této oblasti. Komplikované otázky nástaveb objektů a proměn parteru jsou zmiňovány jen okrajově, neboť jsou předmětem dalších dokumentových souborů navazujících na *„Koncepci účinnější péče o památkový fond v hlavním městě Praze“* – *„Metodiky pro posuzování nástaveb, půdních vestaveb a ochranu střešní krajiny“* a *„Metodiky tzv. městského interiéru“*.

Text je členěn do devíti základních kapitol a ty potom do oddílů. Tvrzení v textu jsou na různých místech dokládána příklady jednotlivých děl. U děl všeobecně známých je uváděn jejich název, případně lokalizace, u ostatních ulice a číslo popisné s uvedením katastru.

OBSAH:

Předmluva

Obsah

Kniha první: Zásady a definice

0. Úvod – obnova fasád dnes

- 0.1 Základní teze
- 0.2 Význam fasád ve struktuře památkově chráněných hodnot

1. Obecná metodika obnovy fasád

- 1.1 Cíl obnovy fasád
- 1.2 Postup obnovy fasád
 - 1.2.1 Poznání a vyhodnocení současného stavu
 - 1.2.2 Vyhodnocení vývoje fasády
 - 1.2.3 Stanovení podoby obnoveného stavu (koncepce obnovy)
 - 1.2.4 Volba vhodných postupů
- 1.3 Obecné zásady obnovy fasád
 - 1.3.1 Zásada šetrnosti v přístupu k dochované hmotné substanci
 - 1.3.2 Zásada respektování vývojové vrstevnatosti díla
 - 1.3.3 Zásada celistvé interpretace
 - 1.3.4 Zásada věrohodnosti
 - 1.3.5 Zásada kontextuálního přístupu
- 1.4 Strategie prezentace

2. Strategie prezentace

- 2.1 Konzervační obnova a restaurování
- 2.2 Konzervativní obnova
- 2.3 Obnova (rehabilitace) původní barevnosti
- 2.4 Restituce starších stavů
- 2.5 Udržovací a stabilizační opravy
- 2.6 Korektivní (reparační) obnova
- 2.7 Redesign
- 2.8 Reduktivní modernizace
- 2.9 Uplatnění strategií v územích pod plošnou památkovou ochranou

3. Dokumentace a průzkumy objektů

- 3.1 Identifikační průzkumy
- 3.2 Diagnostické průzkumy
- 3.3 Dokumentace stavu objektu

4. Pracovní a technologické postupy

- 4.1 **Dobové a současné technologické postupy a jejich adekvátnost**
- 4.2 **Nežádoucí pracovní a technologické postupy**
 - 4.2.1 Postupy eliminační
 - 4.2.2 Adice nevhodných materiálů
 - 4.2.3 Nevhodné (dezinterpretující) postupy sjednocovací
 - 4.2.4 Špatně načasované a nekoordinované postupy
- 4.3 **Vhodné a žádoucí pracovní a technologické postupy**
 - 4.3.1 Fasády omítané vápenné
 - 4.3.2 Fasády z tzv. tvrdých omítek (umělého kamene)
 - 4.3.3 Fasády kamenné
 - 4.3.4 Obnova střech a střešních partií
- 4.4 **Restaurátorské postupy**

Kniha druhá: Detailní aspekty ochrany a obnovy fasád

5. Prvky fasády

- 5.1 **Fasády z hlediska materiálu**
 - 5.1.1 Fasády omítané vápenné
 - 5.1.2 Fasády kamenné
 - 5.1.3 Smíšené a ostatní typy
 - 5.1.4 Fasády moderní architektury
- 5.2 **Umělecká výtvarná a uměleckořemeslná díla**
 - 5.2.1 Zásahy konzervační
 - 5.2.2 Zásahy restaurátorské v užším slova smyslu
 - 5.2.3 Zásahy reprodukční
- 5.3 **Kamenné články v omítaných fasádách**
- 5.4 **Okna**
 - 5.4.1 Stabilizace hodná okna pražského památkového fondu
 - 5.4.2 Žádoucí způsoby obnovy oken
 - 5.4.3 Odstraňování oken a jejich náhrada okny rozdílnými
 - 5.4.4 Korektivní obnova (výměna) neplnohodnotných oken
- 5.5 **Obchodní portály, výkladce, domovní vrata**
 - 5.5.1 Kategorie hodné zvláštní ochrany
 - 5.5.2 Otázka odstraňování domovních dveří, vrat a výkladců
 - 5.5.3 Způsoby obnovy
- 5.6 **Krovy, střešní krytina, klempířské prvky**
- 5.7 **Štítové zdi**
 - 5.7.1 Štítové zdi vzniklé na styku regulací
 - 5.7.2 Štítové zdi jako výsledek nerovnoměrné hloubky a sklonu střech domů
- 5.8 **Obnova nádvorních a vnitroblokových fasád**
 - 5.8.1 Specifičnost stavu před obnovou
 - 5.8.2 Zásady obnovy dvorních a vnitroblokových fasád
 - 5.8.3 Specifické prvky vnitroblokových fasád
- 5.9 **Ostatní pláště - zdi a hradby**

6. Barevnost fasád

- 6.1 Přehled nedostatků při obnově barevnosti fasád**
 - 6.1.1 Obtíže při nalézání a interpretaci starších barevných řešení
 - 6.1.2 Nedostatky v rámci průzkumů a ověřování zvolené barevnosti
 - 6.1.3 Nedostatky technologické a realizační
 - 6.1.4 Problematické subjektivní vlivy účastníků procesu obnovy
 - 6.1.5 Širší problematické trendy barevných řešení
- 6.2 Zejména nežádoucí a nepřipustné postupy při obnově barevnosti**
- 6.3 Žádoucí postupy při obnově barevnosti**
 - 6.3.1 Průzkumy barevnosti
 - 6.3.2 Vyhodnocení průzkumu a koncepce obnovy barevnosti
 - 6.3.3 Návrhy barevnosti fasád a jejich projednání
- 6.4 Barevnost některých významných prvků fasády a jejich vazby**
 - 6.4.1 Barevnost štítových zdí a komínů
 - 6.4.2 Barevnost kamene
 - 6.4.3 Barevnost oken
- 6.5 Výsledné barevné řešení**
- 6.6 Barevnost, kompozice a celistvost díla**

7. Základy poetiky obnovy fasád

- 7.1 Obnova fasád jako komplex odborných činností a Úloha architektonicko-výtvarné kreativity při obnově fasád**
- 7.2 Hodnota stáří a její vyjádření v obnoveném díle**
- 7.3 „Konzervace“ versus „obnova“**
- 7.4 „Schematičnost“ versus „plnost“ tvaru**
- 7.5 Pravdivost, věrohodnost a celistvost díla**
- 7.6 Završenost fasády jako uměleckého díla**

Přehled metodických materiálů

Knih první: Zásady a definice

0. Úvod – obnova fasád dnes

0.1 Základní teze

Obnova fasád patří k nejvýznamnějším oblastem ochrany a rehabilitace architektonických, uměleckohistorických a estetických hodnot v oblasti památkové péče a zároveň k nejběžnějším a do značné míry standardizovatelným úkolům projekční a stavební praxe. Tyto standardy však nemají výhradně technickou a technologickou povahu, ale vyžadují i znalosti humanitní, zejména uměleckohistorické. Úspěšné zvládnutí obnovy fasády vyžaduje navíc i znalost teorie a metodiky památkové péče a její zohlednění v projektu obnovy, který stanovuje konkrétní technologické postupy stavební činnosti. Obnova fasád jako významná součást oboru obnovy památek proto zahrnuje specifické odborné a kreativní činnosti a je náročná na koncepční uvažování.

Vzhledem k tomu, že se výkon památkové péče v náporu každodenní agendy občas vzdaluje teoretickým a metodickým východiskům oboru i aktuálnímu stavu poznání a projekční a stavební praxe má sklon podléhat rutinním stereotypům či technologické nekázni, **charakterizuje významnou část v současné době obnovovaných pražských fasád neuspokojivá kvalita** v široké škále od prostého nevyužití možností, které obnova fasády objektu skýtala, až po zastření jeho kulturně historické podstaty či dokonce hrubou degradaci.

Pro rozsáhlé „dílo obnovy“ pražských fasád vykonané v průběhu 90. let tak – přes vynaložení značných prostředků i mnohé pozitivní výsledky – zůstává nedostatečná kvalita výstižnou charakteristikou, jak je doloženo v tomto materiálu a zejména v dokumentovém souboru „*Sumář chyb*“. Neuspokojivé znalosti a svévolné rozhodování účastníků „procesu obnovy fasád“ v kombinaci s občasnou „nezručností“ dodavatelských firem navíc podminily vznik řady nevhodně či přímo chybně opravených fasád. Ty se (zvláště pro svou vizuální nápadnost) stávají precedenty potlačujícími v širším kulturním povědomí přístupy vhodné a metodicky podložené.

Tuto situaci ovlivňuje ovšem i skutečnost, že neexistuje souhrnná oborová metodika týkající se obnovy fasád, ale jen metodiky dílčí. Zejména nebyla dostatečně reflektována skutečnost „invaze“ některých soudobých stavebních materiálů a jejich významných, i když ihned nepostřehnutelných omezení pro adekvátní obnovu starší architektury. Nebyla však ani vytvořena, byť jen rámcová, představa o cílech obnovy fasád v mimořádně hodnotných a složitých pražských územích.

Praxe obnovy se často vyznačuje spíše nekonceptností než pluralitou rozličných přístupů, odrážejících mimořádnou hodnotu a rozmanitost památkově chráněných objektů a území, v nichž se obnova odehrává. V některých sledovaných parametrech – zejména v barevnosti fasád a používaných

systémech nátěrových hmot – se situace vymkla kontrole a došlo k trvalejším deformacím, byť v delším časovém horizontu částečně napravitelným.

0.2 Význam a specifičnost fasád a jejich obnovy

Fasády a zejména průčelí historických budov zachycují a vyjadřují podstatnou a nenahraditelnou část uměleckého poselství architektonického díla. V mnoha případech je fasáda jedinou nepoškozenou vrstvou stavby, radikálně nezměněnou drastickou socialistickou modernizací. Její ochrana a kvalitní obnova je proto z hlediska zachování vypovídací hodnoty stavby mimořádně významná. Vzhledem k tomu, že vnitřní prostory větší části budov nebývají prakticky významně navštěvovány, zůstává plášť budovy (fasáda a střešní partie) v mnoha případech jedinou vnímatelnou vrstvou architektonického díla, jehož (obnovená) podoba výrazně určuje způsob vnímání památkových objektů. Tedy i to, co je z odkazu minulosti reálně předáváno.

Fasády historických a historizujících budov a v pražském prostředí též fasády budov z éry moderní a pláště hradeb, zdí a teras ve svých vzájemných prostorových vztazích také podstatně spoluurčují charakter a hodnotu veřejného prostoru, který je v územích pod plošnou památkovou ochranou předmětem ochrany.

Význam fasád i četné opakované nedostatky při jejich obnově činí úkol jejich obnovy natolik specifickým a zároveň aktuálním, že je možné a vhodné, aby byl sledován samostatně. (V souvislosti s obnovou fasády je však také žádoucí vždy uvažovat o celku díla, zejména pak v těch případech, kdy jsou obnovovány i vnitřní prostory anebo střešní partie, a přistupovat k architektonickému dílu komplexně.)

Obnova fasád představuje relativně snadno oddělitelný projekční a stavební úkol (případně fázi celkové postupné obnovy díla), prováděný v současnosti (a zejména intenzivně v poválečném období) též nezávisle na úpravách vnitřních prostorů. Obnova fasád v porovnání s vnitřními adaptacemi nevyžaduje prakticky zásahy spojené s modernizací instalací a případné dispoziční změny v objektu nemusejí být a ani většinou nebývají zvenčí patrné. Dobře obnovená fasáda může bez kolize se současnými potřebami splňovat nejvyšší nároky na šetrnost k dochované hmotné substanci i autenticitě díla, a to v míře, jaká je při vnitřních adaptacích velmi obtížně dosažitelná.

Pozitivní skutečností posledního desetiletí je, že - alespoň v převážné většině projednávaných záměrů obnovy – mizí primitivní modernizační tendence, spočívající v prosté redukci jednotlivých prvků či komponent fasád (zejména architektonických článků, štukových ornamentů apod.). To, spolu s relativně technologicky dostupnou a v případě dostatečných finančních zdrojů i široce akceptovatelnou možností doplnit části fasád, které scházejí po brutálních modernizačních zásazích, vytváří potenciálně dobré předpoklady pro obnovu této svrchovaně významné součásti architektonického díla.

1. Obecná metodika obnovy fasád

1.1 Cíl obnovy fasád

Pláštěm stavby rozumíme vnější povrch stavby (budovy a též hradby, zdi) včetně příslušných konstrukčních prvků a hmot, které tento povrch nesou a mohou se v procesu odebírání hmot v rámci obnovy stát „povrchovou vrstvou“ – součástí kompozice architektonického díla. **Fasádou rozumíme část pláště vymezenou vnějšími obvodovými zdmi** včetně všech dílčích prvků (dveře, okna, pavlače, výtvarná díla atp).

Fasády jsou často historickým vývojem složitě vzniklé vrstevnaté struktury, zahrnující jak vrstvy (prvky) viditelné tak skryté pod nánosy dalších přestaveb, případně též děl obnovy. Zároveň představují komplikované soustavy jednotlivých dílčích komponent, které vytvářejí celek architektonické kompozice díla.

Tyto komponenty mohou být klasifikovány z různých hledisek. Například jako různé základní části stavby (fasáda s architektonizovaným povrchem, okenní a dveřní otvory a jejich výplně, okapní a klempířské prvky, prvky umělecké a uměleckořemeslné aj.), jako složky architektonického ztvárnění (kompozice, tektonika), případně též dle slohové stratifikace a míry umělecko-historického významu anebo dle fyzického stavu a potřebné hloubky renovačního zásahu.

Zvláštní pozornost si zasluhují některé materiály (například kámen) a prvky z nich vytvořené, vyžadující specifické zacházení v procesech obnovy či restaurování. Jejich ochrana a obnova si vyžaduje i specifické místo ve členění komponent fasád.

Cílem obnovy fasád je na základě zevrubného poznání zachovat a případně rehabilitovat veškeré architektonické, kulturně-historické a estetické hodnoty fasády prostřednictvím kvalifikované projektové dokumentace a restaurátorského záměru a kvalifikovaného provádění stavebních a restaurátorských prací při dodržení metodických zásad oboru památkové péče.

Aspekt památkové ochrany tak přesahuje rozměr pouhého stavebního zajištění objektu i rovinu architektonické tvorby jako práce s hmotou a prostorem v podobě, v jaké se vyskytuje u novostaveb. Cílem zásahu je totiž **nejen** zabránit dalšímu chátrání fasády (resp. stavby) a umožnit její využívání, ale **vždy též zachovat** či rehabilitovat její **hodnoty**.

Při obnově fasád je proto nezbytné přesně vědět, co je cenné a proč, co je případně odstranitelné či nahraditelné a za jakých podmínek a co to znamená z hlediska uplatnění stavebně-technologických a restaurátorských postupů, které tyto hodnoty mají uchovat a přesvědčivě prezentovat.

1.2 Postup obnovy fasád

Fasády historických budov představují natolik rozmanité a složité struktury, že pro jejich obnovu nelze stanovit jednoduchý a univerzálně platný recept. Obnova fasád je svébytnou odbornou interpretací obnovovaného architektonického díla, kterou postihuje též výraz prezentace památky (fasády).

Obecně však platí, že **postup obnovy fasád je vázán na existující památkově chráněnou fasádu, která má být zachována a vhodně obnovena**, a na některé **metodické postupy**, které se v oboru památkové péče vyvinuly a slouží v rozhodovacím procesu jako vodítko pro projektanty i pracovníky památkové péče.

Skutečné splnění cílů obnovy – v řadě ohledů od dnešní stavební produkce konstrukčně a technologicky odlišných stavebních děl minulosti – je náročné. Klade specifické nároky nejen na podrobnost a přesnost projekční práce, ale vyžaduje především **všestrannou znalost obnovovaného díla**. Teprve po získání potřebných a co možná nejúplnějších informací o objektu je totiž možné odpovědně vyhodnotit jeho celkový stav i stav jeho dílčích částí či prvků a započít s projektováním. Z praktického hlediska je zejména významný stavebně-technický stav fasády před obnovou a její hodnota.

Je-li předmětem navrhovaného zásahu historická fasáda, je limitem projektové činnosti především fasáda sama jako hmotově-prostorová struktura, často složitá, nepravidelná, vývojově vrstevnatá i různě poškozená, k níž někdy neexistuje ani dostatečně přesná plánová dokumentace. To, co je předmětem zásahu, tak zpravidla **není v potřebné míře známé** a vyžaduje si další **podrobnější** zkoumání. Také stavebně-technický stav obnovovaných architektonických děl, zvláště u objektů rozsáhlejších, bývá nezdědka velmi diferencovaný u jejich jednotlivých částí a prvků.

Zevrubná znalost současného stavu fasády z hlediska stavebně-technického (soudržnost omítkovin, stav dřevěných stavebně-truhlářských prvků apod.) i z hlediska její hodnoty by proto měla být vždy **základním východiskem kvalifikované obnovy**. U vývojově složitějších fasád je žádoucí znát také jejich stavebně-historický vývoj pro poznání příčin podoby, do níž se fasáda vyvinula a pro posouzení její hodnoty. K tomu slouží řada průzkumových a dokumentačních postupů, popsaných v [kapitole 3](#).

Zjištěné skutečnosti by měly být **komplexně vyhodnoceny**, aby byl získán podrobný a plastický obraz o fasádě a její hodnotě.

Na základě vyhodnocených skutečností je třeba **stanovit výslednou podobu fasády a formulovat koncepci obnovy její obnovy**, tj. určit jaké prvky fasády a jak budou ošetřeny a **předepsat v projektové dokumentaci vhodné postupy** k dosažení požadovaného stavu.

Při přípravě i vlastním vypracovávání projektové dokumentace je třeba **vycházet ze základních zásad obnovy**, popsaných v [kapitole 1.3](#), přihlídnout jako k možnému vodítku ke zkušenostem oboru památkové péče, jak je vyjadřují tzv.

strategie prezentace (kap.2.), a respektovat přitom vhodné a doporučené technologické postupy (kap. 4.).

1.2.1 Poznání a vyhodnocení současného stavu

Základním a nezastupitelným východiskem pro rozhodnutí se pro jakékoliv změny iniciované záměrem obnovy musí být všestranné poznání a posouzení hodnoty současného stavu fasády.

Od něj se odvíjí vlastní koncepce obnovy i konkrétní postupy stanovené v projektu obnovy, případně v restaurátorském záměru. Pro kvalitní koncepci obnovy je třeba veškeré zjištěné informace vždy pečlivě prostudovat a vyhodnotit. Za předpokladu **kvalitního provedení průzkumových prací** by jejich zjištění měla být **objektivní**.

Kromě profesionálního zjištění všech poškození, která musejí být v procesu obnovy zohledněna, je velmi významné i pochopení historické a estetické hodnoty fasády v kontextu okolní zástavby a rozhodnutí se, **zda vůbec a proč** fasádu případně měnit. Sama technická poškození totiž hodnotu fasády jako památkově chráněného objektu nesnižují, vyžadují však kvalifikovanou opravu.

Tato kvalita současného stavu historických fasád jako architektonických děl ztvárněných časem je v našich podmínkách pro jejich častou zašlost a četná poškození podceňována, přehlížena, nerozpoznána.

Tzv. „hodnota stáří“ není většinou vůbec zvažována a málo známé jsou i postupy, jak ji v technicky kvalitně provedené obnově zachovat. Poškození díla z hlediska stavebně-technického bývají mnohdy přeceňována. Do obnovy historických fasád se občas nevhodně promítají též hlediska stavařského perfekcionismu převzatá z estetiky moderní architektury. To je jedním z důvodů škály různorodých výrazných a mnohdy neodůvodněných proměn, jimiž obnovené fasády i rozsáhlejší památkově chráněné soubory dnes procházejí.

1.2.2 Vyhodnocení vývoje fasády

Vyhodnocení vývoje fasády je významné zejména u stavebně-historicky složitých objektů, které byly často přestavovány. Poznání vývoje barevnosti je důležité - kromě případů tzv. konzervativní obnovy ([viz kap. 2.2](#)) – u většiny staveb v památkově chráněných územích. Obecně platí, že **dochází-li při obnově fasády ke změnám oproti současnému stavu**, byť by šlo jen o změnu barevnosti omítek, je třeba, aby **tyto změny byly podloženy zjištěními o minulém stavu**. Ničím nepodložené „vymyšlení si“ je obecně nežádoucí a dle hodnoty konkrétní fasády až nepřijatelné. Výjimkou je volba okrové barevnosti ve specifické situaci, popsané v [kapitole 6.3.2](#).

Průzkumy samy o sobě přitom ovšem z hlediska obnovy **neurčují** výslednou podobu díla a jejich zjištění **nemohou** proto **zastoupit vyhodnocovací a koncepčně** rozhodovací proces, řešící problém, jak se stávající fasádou při její obnově naložit.

V současné době je rozsáhlé provádění průzkumů výrazem trendu stupňující se profesionalizace při obnově fasád a je důležitou podmínkou kvalitní a věcně podložené obnovy. Nezřídka však vede k **mechanickému průmětu nálezů do obnovovaného díla**, a to **na úkor rozpoznání** kvality současného stavu objektu jako historické a památkově chráněné struktury i na úkor potřebných **úvah o prezentaci díla v urbánním kontextu** (výrazné obnovení barevnosti, vyčleňující objekty z barevně zhomogenizovaného a jako kulturní obraz stabilizovaného kontextu). Například objektivizační trend obnovy původních barevností fasád není jedinou strategií obnovy a nese s sebou některá úskalí popsaná v [6. kapitole](#).

Základní posloupnost vzájemně spjatých složek obnovy jako navazujících procesů od zhodnocení stavu objektů, průzkumů, jejich interpretace a rozhodování až po výsledné specifické dotváření díla a jeho případné sladění s kontextem okolní zástavby je zřejmá. Existuje však důvodná domněnka, že „poetika“ jako svého druhu apriorní představa o výsledné podobě díla vstupuje do rozhodovacích procesů mnohem intenzivněji a „dříve“, než by obvykle pěstovaný rehabilitační přístup, zejména k barevnosti fasád, předpokládal. Četnost sporných a nevhodných řešení v tomto úzkém segmentu svědčí – kromě dílčích omylů při provádění a interpretaci průzkumů – o silné roli „kulturních“ – a v jistém a často bohužel i doslovném smyslu – „neodborných“ zvyklostí.

Je možné pojmenovat specifické trendy, které mají spíše charakter módy než seriózních výsledků průzkumů historických fasád – například takzvané přesevětlování fasád, úbytek zemitých barevností, invazi ahistorických barevných tónů (zvláště zelených a fialových) nebo široká akceptace některých technologií nátěrových systémů, které objektivně věrnou rehabilitaci barevnosti ani neumožňují (například akrylátové barvy na architektuře z období historických slohů a historismu). Jiné postupy, třeba užívání restaurátorských retuší a patinací, jež rovněž vyvěrají z oblasti poetické složky v procesu obnovy díla, mohou naopak v odůvodněných případech výrazně napomoci věrohodné prezentaci stavby.

1.2.3 Stanovení podoby obnoveného stavu (koncepce obnovy fasády)

Stanovení podoby obnoveného stavu (koncepce obnovy fasády) je nejvýznamnějším rozhodnutím v procesu obnovy vůbec. Znamená **všestranné, koncepční a ve vzájemných vazbách chápané stanovení jak zacházet s jednotlivými prvky fasády** (omítané plochy, okna, kamenné prvky apod.) **a jak interpretovat fasádu jako celek**. Koncepce obnovy musí být vždy stanovena individuálně, avšak s přihlédnutím k metodickým zásadám památkové péče, jak je popisují [kapitoly 5.–8.](#)

1.2.4 Volba vhodných postupů

Postupy zvolené při koncepci obnovy fasády a posléze předepsané v projektové dokumentaci by vždy měly vycházet ze zjištění průzkumů. Měly by stabilizovat či případně vhodně doplnit stávající fasádu při použití **kompatibilních stavebních**

materiálů. Obecně platí, že v převážné většině případů je žádoucí používat **příslušných historických stavebních technologií** pro existující materiálovou kompatibilitu, věrohodnost i specifické estetické kvality, jak podrobněji popisuje [kapitola 4.](#)

1.3 Obecné zásady obnovy fasád

Základním rámcem a „omezujícím polem“ nakládání s fasádami v procesu obnovy jsou **obecné zásady obnovy fasád.** Fasáda je **uměleckým dílem** (resp. vrstvou architektonického díla, stavby) **a zároveň historicky vzniklým útvarem. Proto musí být obnovována jako sémantická struktura, mající význam a výraz a zároveň i historické zakotvení.** Z tohoto důvodu je nezbytné mít jasnou, zdůvodněnou (a doloženou) představu o hodnotě a charakteru díla, cíli obnovy a o výsledné podobě díla.

Kromě obecných zásad teorii i praxi obnovy fasád ovlivňují rozličná opakovaná rozhodnutí jak s fasádami nakládat, aby bylo dosaženo požadovaného způsobu ochrany a prezentace díla. Ta v tomto materiálu **nazýváme strategiemi prezentace.**

Obecnými zásadami obnovy fasád rozumíme shrnutí smyslu obnovy ve formě požadavků, které vycházejí z objektivní hodnoty obnovovaných děl z hlediska umělekohistorického, z jejich specifických estetických vlastností i z řady složitých vazeb, které mezi jednotlivými díly vznikají v městském organismu (rovina památkového urbanismu).

Tyto požadavky (zásady) se vztahují na díla různých historických období, různých architektonických hodnot i na díla realizovaná různými postupy a v různých materiálech.

1.3.1 Zásada šetrnosti v přístupu k dochované hmotné substanti

Budova a její fasáda jsou chráněny jako historicky vzniklé architektonické dílo, které se vyvíjelo v čase až do dnešní podoby. Jsou chráněny nejen jako **jedinečná forma**, individuální projev stavebního slohu či slohového vývoje a dobové kultury, ale též jako **souhrn hmotné substance, kterou je tato forma vyjadřována**, „zaplněována“. Tato hmotná substance – použité materiály a jejich zpracování – je neodmyslitelnou součástí hodnoty památkově chráněného objektu a jako taková je plnohodnotně nenahraditelná sebelepší formální kopií. Dochované hmoty, materiály a konstrukční prvky by neměly být bezdůvodně ani neuváženě odstraňovány a nahrazovány například kopiemi či dokonce novotvary. Pro jejich případné odstraňování musí vždy existovat specifický památkový důvod, který je silnější než potřeba jejich zachování anebo situace, kdy je jejich stav prokazatelně nadále fyzicky neudržitelný.

Šetrnost k dochované historické substanti a maximální míra jejího zachování představují nejen základní **východisko** či zásadu obnovy, ale i jeden z jejích **cílů** – to jest zachovat památku, zabránit její další degradaci a předat ji dalším generacím.

Tato zásada se v projekční a stavební praxi uplatňuje nedostatečně, se silnou tendencí **nahrazovat dochovanou substancí materiálem novým**. Namísto jedinečného díla je tak mnohdy ve skutečnosti chráněna a zachována pouze jeho formální podstata.

Šetrnost přístupu neznamena snahu o **úplné zachování veškeré** hmotné substance ve všech případech. Řada staveb je **postižena nehodnotnými dodatečnými zásahy**, zejména zásahy z akcí nevydařených obnov ze socialistické éry. Existují však i případy děl, kdy se pod plnohodnotnou novější slohovou vrstvou skrývá mimořádně hodnotná vrstva starší, jež může být – ve výjimečných případech – rehabilitována na úkor vrstev pozdějších například při restituční strategii prezentace.

1.3.2 Zásada respektování vývojové vrstevnatosti díla

Pro počtem nevelkou, ale hodnotou významnou část památkového fondu pražských fasád je charakteristické prolínání jednotlivých vývojových fází s jejich slohovými a materiálově-technickými charakteristikami. Tato **vývojová vrstevnatost by měla být respektována**; pozdější vrstvy by neměly být odstraňovány, k návratům ke starší podobě fasády a slohovému sjednocení díla by mělo docházet jen ve specifických a zdůvodněných případech.

Například v situaci, kdy je památkově chráněné stavební dílo výrazně slohově homogenní a je zatíženo novodobými nehodnotnými či dokonce provizorními vrstvami, které prokazatelně snižují jeho architektonickou hodnotu (například nekvalitní a nevhodně členěná okna ze socialistické éry).

1.3.3 Zásada celistvé interpretace

Fasády minulosti jsou chráněny jako celek, nikoliv jen jejich nejnvýpravněji ztvárněné části. Proto by vždy také měly být jako celek obnovovány.

Při veškerých navrhovaných úpravách je mimořádně významné vědomí toho, že předmětem zásahu je mnoha vazbami propojená esteticky působící struktura, architektonické umělecké dílo, které je vždy **slohově příslušným způsobem hierarchizováno**. Jednotlivé části fasády by proto měly být interpretovány vždy **s ohledem na své postavení v celku** (okna, portály, štukatérské prvky, umělecká díla apod.). Neměly by být z kontextu celkové struktury vytrhávány například nevhodným zdůrazněním, neopodstatněnými akcenty, odlišným pojetím prezentace materiálu apod. Podrobnější pozornost je této problematice věnována zejména v **kapitolách 5.–7.** Respektovat je třeba i hierarchii jednotlivých fasád stavby - například zpravidla výpravnější uliční fasádu (průčelí) a jednodušší fasády dvorní.

1.3.4 Zásada věrohodnosti

Každé dílo vzniká v určité slohové etapě, případně se v následných etapách mění, a nese dobové rysy estetických, výtvarných i technologických postupů, které spoluvytvářejí jeho hodnotu a které bývají v různé míře zachovány a jsou v různé míře přesnosti doložitelné. Obnova díla musí tyto hodnoty respektovat

adekvátními technologickými postupy a nedeformovat je nepromyšlenými či svévolnými interpretacemi – například omítkou nevhodné struktury, ahistorickou barevností anebo takovými produkty stavebního průmyslu jako jsou betonové tašky či plastová okna na historických budovách atp. **Adekvátním technologickým postupem** obnovy rozumíme **postupný a racionální proces** dílčích fází obnovy (například odstranění degradovaných a neuchovatelných prvků a částí zdiva, konzervace zdiva zachovávaného, jeho doplnění a povrchová úprava a další), v jejichž rámci se užívají **jim příslušné a pro danou situaci vhodné kompatibilní stavební materiály a stavebně chemické látky**. Neméně významná je i historická **adekvátnost** zvolených materiálů z hlediska **zachování vypovídací hodnoty stavby**, specifických optických vlastností jejich povrchů, které spoluurčují vzhled obnoveného díla **a způsob následného stárnutí**, důležitý zejména u fasádních nátěrových hmot vůbec.

Vytvářejí-li se kopie zaniklých prvků, v pražském prostředí například obchodních portálů či oken určených k výměně, je třeba dbát na kvalitní a věrohodný návrh prvků i na jeho adekvátní zpracování.

Cílem ochrany a obnovy fasád je, až na výjimky uváděné v pasážích o redesignu, **zachovat fasády v jejich slohové podstatě, charakteru a celistvosti, nikoliv je plošně upravovat materiály a technikami soudobé stavební produkce či dokonce svévolně přestavovat**. Cílem obnovy naproti tomu není vytvářet současnou stylovou vrstvu na historickém objektu.

Specifický stav jednotlivých objektů nicméně umožňuje v některých případech doplnit fasádu prvky zaniklými, ve výjimečných a zdůvodněných případech i prvky současnými. Z hlediska památkové péče sehraává v těchto velmi složitých případech zásada věrohodnosti i úlohu korektivu ztvárnění takovýchto zásahů.

1.3.5 Zásada kontextuálního přístupu

Historická díla v památkově chráněných souborech, zejména tak komplikovaných jako jsou ty pražské, nemohou být obnovována výhradně jako solitéry, bez zvážení jejich vazeb na širší kontext okolní zástavby.

Výsledná podoba fasády, ale i střešní partie objektu (plášť stavby) by měla být vždy posouzena s ohledem na širší okolí, v němž se uplatní. To po změnách dílčích, jednotlivých barevných řešeních, a to zejména z hlediska možného narušení existujících hodnotných homogenit (*viz k tomu též „Koncepce účinnější péče o památkový fond v hlavním městě Praze“, IV/B/3*).

Je třeba například bedlivě zvažovat nejen to, zdali je navrhovaná barevnost původní, případně historicky doložitelná, ale též její vyznění v souboru okolní architektury, zvláště zachoval-li se donedávna typický pražský kolorit okrů a žlutí. Zejména pak je potřebné zvážit i to, zdali radikálním vnesením nového barevného prvku nedojde k rozpadu atmosféry celku. Řada příkladů ukazuje (Janáčkovo nábřeží čp. 1075, Rytířská čp. 402 /I, průčelí konventu Voršilek do Národní třídy, Dům u Zlaté studně na Malé Straně, budova profesního domu na Malostranském náměstí a mnoho dalších), že tato zásada v praxi není dodržována.

Ještě citlivější jsou zásahy restituující starší stavy fasád, k nimž ve velmi omezené míře dosud dochází (Nerudova čp. 257, „renesančně odhalená“ západní uliční fronta Ungeltu), a které navíc mění samy slohové charakteristiky prostředí.

Základním důsledkem zásady kontextuálního přístupu je, že **celek**, soubor staveb (a jeho charakter a definovatelná hodnota), jehož je stavba zakomponovanou součástí, **je nadřazen případnému rehabilitačnímu zájmu na jednotlivém díle.**

1.4 Strategie prezentace

Každý zásah do obnovované fasády pozměňuje, modifikuje charakter celku jako architektonického díla. **Základní opakovaná koncepční rozhodnutí**, která určují podobu a vyznění díla z hlediska obnovy celku, jeho vypovídací schopnosti a významového vyznění, je vhodné rozdělit do několika skupin (tzv. strategií prezentace), podle nichž lze způsob nakládání s dochovanými historickými strukturami třídit.

Strategie prezentace jsou způsoby, „typy interpretací“, jak ze složitého stavu objektu před obnovou sestavit smysluplný celek. Jejich popisu je věnována [kapitola 2](#).

Jednotlivé strategie – konzervační a konzervativní obnova, restituce starších stavů, redesign, korektivní obnova a další – se vyznačují především rozdílným akcentem na ty které obecné zásady, různými nároky na hloubku průzkumových prací, volbu způsobu prezentace i různou náročností z hlediska složitosti stavebně-technických postupů. Charakterizuje je odlišné výrazové vyznění výsledků, „odlišná poetika“, včetně podílu inovativních prvků. Jinak se nakládá s dochovanými prvky například při tzv. **konzervaci** (s maximální šetrností a restaurátorskou pietou), při **restituci** (kdy je rehabilitována starší, „spodní“ vrstva a svrchní vrstvy eliminovány) anebo při **redesignu**, který vnáší do znehodnoceného díla nové prvky.

Složitý stav jednotlivých objektů, zejména různá jejich dílčí poškození, vede v praxi k částečnému prolnutí různých strategií v procesu obnovy konkrétního díla – [viz kapitola 2](#).

Strategie prezentace se samozřejmě uplatňují nejen při celkových řešeních, celkových interpretacích fasád, ale též při obnově dílčích komponent. Na jednom objektu se vzhledem k jeho složitému stavu může uplatnit i více strategií; v takovém případě velmi záleží na jejich sladění.

2. Strategie prezentace

2.1 Konzervační obnova a restaurování architektury

Konzervační obnova a restaurování architektury je nejpřísnější, na průzkumové a prováděcí práce vysoce náročná strategie uplatňovaná zejména u mimořádně hodnotných, zejména středověkých staveb, u děl mimořádně dochovaných ve své hmotné substanti a po dlouhá časová období výrazně nepřestavovaných a specificky u tzv. torzální architektury. **Podoba objektu** (nikoliv většinou stavebně-technický stav) **před obnovou je považována za žádoucí**, procesy obnovy se zaměřují zejména na její fixaci, stabilizaci a většinou i na restaurátorské doplňování a sjednocování díla.

Konzervační obnova akcentuje ze všech strategií nejvýrazněji zásadu šetrnosti v přístupu k veškeré hmotné substanti (včetně restaurování či repasování oken) a nezdědka i k časem zformovaným povrchovým vrstvám pláště a barevným nátěrům. Způsob nakládání s materiály a povrchy fasády, zejména pak šetrnost, přesnost a zároveň i citlivost v procesech scelování dílčích míst včetně rozličných promyšlených postupů retušovacích, je přímou analogií postupů při restaurování výtvarných děl. Z tohoto důvodu se, byť dosud terminologicky neustáleně, hovoří o konzervační obnově jako o restaurování architektury, resp. pláště. Proto také do rámce konzervační obnovy nelze zařazovat ty případy šetrných obnov, které charakterizuje pronikavá změna barevnosti povrchů.

Cílem konzervace je nejen maximální zachování věrohodnosti díla, ale též zachování hodnoty stáří v prezentovaném díle a atmosféry vyznění díla. Konzervační obnova vyžaduje maximální zdrženlivost v odstraňování prvků z pozdějších slohových období a omezuje se jen na eliminaci drastických, hodnotově zcela nepřijatelných a svým charakterem až provizorních zásahů socialistické éry. Je-li to z funkčního hlediska nezbytné, potom i na jejich nekontrastní a slohově adekvátní náhradu. V rámci konzervační metody je možné odstranit balastní prvek, případně doplnit funkčně potřebný prvek, je však vyloučen hlubší rehabilitační zásah, měnící charakter či tektoniku objektu například změnou usazení oken vzhledem k líci fasády.

V pražském prostředí je konzervační metoda až na nečetné výjimky (plášť Rudolfiny) uplatňována ve zcela nedostatečné míře, a to i v případech děl, kde se její uplatnění jevílo jako nezbytné pro zachování památkové podstaty objektu (Hladová zeď, romantická zřícenina na Babě) nebo pro jeho důstojné a náležité vyznění (nevhodný nátěr omítky velmi světlým tónem u kostela Panny Marie Sněžné).

2.2 Konzervativní obnova

Konzervativní obnova je v současnosti pod vlivem silných tendencí k rehabilitaci původních či starších barevností fasád řídko uplatňovaná strategie, užívaná u objektů v relativně dobrém stavu a s plně doložitelnými případně

chybějícími drobnými detaily. Objekt je šetrně obnoven, bez výrazných návratů k podobám starších stavů, neboť jeho **současná podoba je považována za žádoucí, včetně vazeb k bezprostřednímu okolí** (hlavní průčelí Valdštejnského paláce čp.17/III, palác Pálffyovský čp.158/III a Ledebourský čp.162/III). Stavební zásahy u konzervativní obnovy bývají zpravidla nehluboké a sestávají většinou z oprav míst se zdegradovanou omítkou, případně z výměny dílčích stavebně truhlářských prvků. Charakter objektu zároveň nevyžaduje obnovu konzervační, zachování časem zformovaných povrchů a jejich restaurátorské zpracování. Klíčovým rysem konzervativní obnovy je omezení ambicí rehabilitačních a restitučních a zejména **užití stejného barevného řešení** jako v případě před obnovou. Konzervativní obnova udržuje vysokou stabilitu památkově chráněných souborů a představuje též nejmenší nebezpečí z hlediska dezinterpretace díla v procesu obnovy. Jedinou závažnou kontraindikací je neuspokojivý stav pláště před obnovou.

2.3 Obnova (rehabilitace) původní (starší) barevnosti

Obnova (rehabilitace) původní (starší) barevnosti je specifická strategie, nalézající se jako mezityp mezi konzervačními a rehabilitačními tendencemi, která si zaslouží samostatnou pozornost pro své masové uplatnění v současnosti. Při rehabilitaci původní barevnosti zpravidla nedochází k hlubším zásahům do historicky zformované struktury fasády, zejména pak k návratu k zaniklým článkům anebo k doplňování výraznějších prvků zaniklých. Celkový stav fasády (pláště) je považován za uspokojivý, kromě hlediska barevného řešení. V obnovované fasádě dochází často k prudké proměně jejího výrazu, atmosféry dané návratem k původnímu barevnému řešení anebo ke zvolenému řešení staršímu. Fasáda je zpravidla pojednána „celopokryvně“, bez restaurátorského zpracování, s cílem obnovit ji v „počáteční podobě trvání jejího původního stavu“ či zvolené časové vrstvy. Rehabilitace původní barevnosti se z řady důvodů, podrobněji probíraných v [kapitole 6.](#), omezuje zpravidla na omítané plochy. Návraty k barevnosti kdysi polychromovaných kamenných prvků bývají nedůsledné a někdy jsou též z hlediska památkové péče velmi nevhodné, k rehabilitaci původní či starší barevnosti oken potom často nedochází vůbec. Rehabilitace původní barevnosti zachovává fasádu zpravidla jako plastickou strukturu v nezměněné nebo jen nepodstatně obměněné podobě, dynamizuje však výrazně její výraz a mnohdy proměňuje charakter celých urbanistických souborů. Má-li být úspěšná, vyžaduje komplexní přístup k fasádám, resp. k celým pláštům, nikoliv jen výběr (staro)nových barevných tónů. Rehabilitace původní barevnosti poskytuje možnost rehabilitace velmi významné složky historické architektury – barevnosti, skrývá však v sobě též riziko nesprávných interpretací.

2.4 Restituce starších stavů

Restituce starších stavů se uplatňují především u fasád složitějšího historického vývoje a směřují k obnovení, **doplnění anebo znovuobjevení** hodnot, resp. vrstev či prvků fasády. Restituční strategie mohou mít odkryvný, "analytický" charakter, kdy je obnažena a prezentována starší vrstva (například renesanční sgrafitová fasáda – viz nedávný případ domu čp. 257 v Nerudově ulici) či její část (gotický oblouk apod.), anebo charakter adiční (vzhledem k stavu před obnovou), kdy je doplňován prvek zaniklý (například štít). Ve zvlášť složitých případech dochází k adicím a eliminacím zároveň (dům U Kamenného zvonu na Staroměstském náměstí). V takovém případě může být výsledkem obnovy z podstatné části nové dílo.

Odkryvná analytická metoda prezentující historickou stavbu nezřídka jako dokument, bez ohledu na její estetickou celistvost, je dnes překonána a pro celkovou interpretaci fasád ji nelze doporučit. V případě prezentace dílčích starších prvků je třeba vycházet především z jejich postavení ve struktuře díla. Například relativně málo fragmentarizovaný portál či oblouk, nalézající se ústrojně zhruba v rovině současného přízemí, je vhodnější odkryt spíše než obdobný prvek, nalézající se někde mezi současnými podlažími průčelí.

Restituce starších stavů jsou v poválečném období nezřídka, dnes však jen ve výjimečných a odůvodněných případech užívané strategie prezentace, které přinášejí šanci rehabilitovat významné zaniklé hodnoty, avšak též riziko zániku autentické historické struktury a její nahrazení umělým, nevěrohodným konstruktem. Restituce starších stavů jsou na koncepční uvažování nejsložitější způsoby prezentace, zejména z hlediska věrohodnosti nově doplňovaných prvků a celkové věrohodnosti takto upraveného díla.

2.5 Udržovací a stabilizační opravy

Udržovací a stabilizační opravy nepředstavují plnohodnotnou strategii, ale spíše častý jev praxe, kdy rozsah a charakter poškození nevyžaduje zevrubnou obnovu (lokální opravy udržovací), anebo kdy nejsou vytvořeny finanční předpoklady pro přiměřeně rozsáhlou a potřebnou obnovu (opravy stabilizační) a je třeba urychleně zastavit chátrání stavby.

Lokální opravy udržovací nemohou mít charakter provizoria, ale měly by opravenou část fasády plnohodnotně obnovit (v praxi je zejména častá oprava poškozené korunní římsy) a scelit s okolními neopravenými částmi. Například lokální udržovací práce v oblasti výměny a nátěrů oken musejí zásadně vycházet z charakteru a barevnosti ostatních fasádních oken. Je nepřijatelné provádět částečné výměny, kde nejsou respektovány proporce oken, jejich členění, systém otvírání a samozřejmě materiál a barevnost apod.

Stabilizační opravy naproti tomu charakter provizorní mají. Jsou dočasnou stabilizací chátrající stavby či jejích částí a předcházejí zevrubnou opravu v potřebném rozsahu, charakteru a kvalitě. Stabilizační opravy jsou nouzovým,

neplnohodnotným, avšak velmi důležitým řešením (například v případě provizorního zakrytí střechy objektu, do kterého zatéká), jež negativně poznamenává vzhled objektu. Proto je nezbytné při jejich schvalování vždy stanovit termín konce provizorního stavu a zároveň i podmínky pro plnohodnotnou obnovu.

Šetrně a kvalitně prováděné lokální opravy udržovací jsou z hlediska památkové péče velmi žádoucím způsobem obnovy fasád. Nepřinášejí rizika radikálních změn a umožňují velmi dlouhodobé zachování pláště jako autentické hmotné struktury. Jejich hrubé zanedbávání v socialistické éře je i jedním z významných důvodů nevhodných radikálních zásahů, jimiž špatně udržované stavby dnes procházejí.

2.6 Korektivní obnova

Korektivní obnova je strategií prezentace, zahrnující **celkové či částečné odstranění nevhodných modernizačních prvků ve fasádách budov** (zejména těch vzniklých v čase socialistických regenerací) či doplnění prvků neodůvodněně odstraněných. Korektivní obnovou dílčích částí pláště je však též například odstraňování dnes již mnohdy fyzicky a morálně zdegradovaných akrylátových nátěrů a volba vhodnější nátěrové hmoty minerální, včetně přiměřené barevnosti.

Korektivní obnova je nápravou nevhodně provedených minulých děl obnovy, zatímco v dalším oddílu popisovaný redesign je novým ztvárněním umělecko-historicky a esteticky pauperizovaných děl. **Stav a podoba objektu před obnovou jsou považovány za nevhodné, odstraňované prvky nejsou chápány jako specifická kulturně historická vrstva, ale jako poškozující zásah.** Korektivní obnova je dosud málo uplatňovaná, avšak časem velmi aktuální strategie obnovy.

2.7 Redesign

Redesignem fasády rozumíme **soudobé dotvoření časem zcela znehodnocené starší podoby objektu**, k jehož původnímu stavu neexistuje dostatečná dokumentace anebo není nezbytné provádět obnovu s tendencí rehabilitační. **Současný stav je esteticky zcela nevyhovující, návrat k historické podobě není z hlediska hodnoty objektu či z hlediska kontextu okolní zástavby potřebný ani nutný.** Redesignem rozumíme soudobou tvůrčí transformaci fasády nebo její části (například nevhodné poválečné stavitelské nástavby). Soudobá transformace fasád představuje složitý a specifický úkol, který se v kontextu současných pražských obnov téměř nevyskytuje.

(Velmi zajímavou, v praxi se však nevyskytující, situací by mohlo být též kvalitní celkové přeřešení hodnotného pláště. V takovém případě by zřejmě byly porušeny zásady obecné ochrany fasád uvedené v [kapitole 1.](#), zvláště pak v případě nemovitých kulturních památek. Striktní apriorní zamítnutí každého

takového zásahu ve všech případech by nemuselo být nejlepší odpovědí památkových institucí na vývoj architektonického myšlení. Každý takový zásah by však musel být mimořádně bedlivě posouzen.)

Méně hodnotné a esteticky pauperizované fasády v investičně exponovaném pražském prostředí spíše zanikají s celou stavbou (tzv. Černá labuť v ulici Na Poříčí čp.1067/II, dům na Národní třídě 973/I a ve Vodičkově ulici č. orient. 8).

Redesignem pláště není zásah, který fasádu sice dotvoří, avšak dojde přitom k zániku celé hmoty budovy kromě průčelí (Hotel Savoy na Pohořelci, Palác Darex na Václavském náměstí), jež je ponecháno jako předsazená kulisa před novostavbu. Takovýto postup je z hlediska památkové péče zásadně nevhodný. Redesign fasády případně pláště jako celku je opomíjenou strategií, která může mít v pražském prostředí své oprávnění. Redesign dílčích částí fasád, například výkladců je naopak běžnou záležitostí.

Je-li předmětem zásahu též nástavba objektu spojená se změnami na fasádě, jedná se většinou o transformaci pláště, která musí být vždy pečlivě zvážena jak vzhledem k objektu, tak vzhledem k urbanistickým souvislostem takového zásahu. Problematice nástaveb objektů je věnován dokumentový soubor navazující na „*Koncepci účinnější péče o fond v hlavním městě Praze*“ – „*Metodika pro posuzování nástaveb, půdních vestaveb a ochranu střešní krajiny*“.

2.8 Reduktivní modernizace

Reduktivní modernizace **není strategií obnovy díla z hlediska památkové péče**, ale v prvorepublikovém a poválečném období častým utilitárním přístupem k fasádám historických budov, spočívajícím v prostém a novým slohovým výrazem nekompenzovaném odstranění různých, zejména štukových prvků fasád, v přeformátování oken a jejich členění. V dnešní době se projevuje zejména ve změně dimenzí okenních otvorů a jejich vyplňování okny plastovými. **Reduktivní modernizace bez případného kvalitního tvůrčího dotvoření fasády je dnes zásadně nepřijatelná.** V rámci pražských území pod plošnou památkovou ochranou se v praxi naštěstí téměř nevyskytuje. Je však dosud rozšířená ve venkovském prostředí a v mimopražských lokalitách (příkladem může být brutální odstranění většiny štukových prvků z nedávno opravené fasády fary kostela Narození sv. Jana Křtitele v Roztokách u Prahy).

2.9 Uplatnění strategií v územích pod plošnou památkovou ochranou

Volba jednotlivých strategií v konkrétních případech musí vycházet z kompetentního vyhodnocení kvality a kulturně historické hodnoty stavu objektu před obnovou (zejména pak z „podílu“ hodnotných, méně hodnotných a balastních prvků) i z přihlédnutí k širšímu kontextu okolní zástavby, jeho specifičnosti (zvláště autentičnosti či „intaktnosti“) a oprávněnosti případné

výraznější změny, kterou může „proměna“ objektu (například charakteru restitučního) přinést. **Maximální obezřetnosti je třeba u děl urbanisticky dominantních a v pohledově exponovaných polohách**, kde případná výraznější proměna objektu ovlivňuje charakter rozsáhlých území. Také u velmi rozsáhlých a významných děl obnovovaných po etapách a po dlouhý čas (například Klementinum) či u děl, jejichž různé části jsou v různých majetkových držbách, je žádoucí se při volbě způsobu prezentace neunáhlovat a nevolit způsoby prezentace radikálně odlišující části obnovované od částí dosud neobnovovaných, aby nedošlo k dlouhodobému, případně i trvalému rozpadu vnitřně konzistentního celku na nekompatibilní části.

Z výše uvedených hledisek existují **strategie zejména vhodné a šířeji uplatnitelné (konzervace a restaurování, konzervativní obnova, kvalitní rehabilitace původní barevnosti)**, strategie mající uplatnění řidší a skýtající specifická úskalí (rozličné restituce starších stavů), strategie méně vhodné (stabilizační opravy), strategie nalézající jen řídké uplatnění (redesign fasád) a strategie nepřijatelné (reduktivní modernizace).

Četnost uplatnění každé ze strategií je podmíněna stavem a charakterem obnovovaného památkového fondu a obecnějšími vývojovými trendy v oboru památkové péče. Náročnější strategie konzervační a restituční naleznou své opodstatnění především v Pražské památkové rezervaci, redesign spíše v památkových zónách a v územích mimo plošnou památkovou ochranu. Tzv. konzervativní obnova je vhodná ve všech územích pod plošnou památkovou ochranou, i když v některých partiích PPR by měl být kladen větší důraz na strategii konzervační a na restaurování architektury. Základní zásady ochrany fasád uvedené v předchozím oddílu jsou platné pro veškerá území pod plošnou památkovou ochranou, nižší než rezervační statut neznámá žádné slevování z nich. Některé strategie zde však samy ze své povahy stěží naleznou uplatnění, zejména pak strategie restituční v převažující historicky poměrně mladé a stavebně značně homogenní zástavbě. Charakter památkového fondu zde zároveň umožňuje četnější použití strategií volnějších, to jest i relativně větší stupeň volnosti v proměnách výrazu a atmosféry těchto chráněných celků (například redesign fasád a jejich dotváření).

Složitý stav jednotlivých objektů, zejména jejich různá dílčí poškození, vede v praxi k částečnému prolnutí různých strategií v procesu obnovy: například i při konzervační opravě může být odstraněn dílčí nevhodný prvek (třeba střecha z vlnitého plechu, násilně vložené typové okno apod.), což je postup odpovídající již též korektivní a zároveň i rehabilitační strategii. I při restitucích starších stavů mohou být významné části pláště obnoveny konzervačně. Při konzervativní obnově lze doplnit dílčí chybějící prvek atp. Nehledě již na skutečnost, že některé strategie (zvláště redesign) se dnes fakticky uplatňují jen při obnově dílčích komponent, například výkladců, anebo jsou vhodně uplatnitelné jen v dílčích partiích fasády, například v případech již zmiňovaných banálních stavitelských nástaveb, jež by si v řadě případů kultivovanější ztvárnění zasloužily.

3. Dokumentace a průzkumy objektů

Rozličné průzkumy a speciálně k účelu obnovy vytvářené identifikační dokumentace slouží především k zevrubnému poznání stavu objektu a jeho částí a k poznání jeho stavebně-historického vývoje. Profesionální obnova historických fasád by bez průzkumových prací neměla být prováděna, zejména by neměly bez těchto cenných informačních zdrojů započít projekční práce. Pro většinu strategií obnovy jsou průzkumy a pořizování speciální dokumentace nezastupitelnou složkou stanovení koncepce obnovy a předprojektové přípravy. V praxi obnovy jsou zvláště významné nálezy, které identifikují pozdějším vývojem skrytou vrstvu či prvek anebo prvek zaniklý, který může být případně doplněn. Nepominutelné je též poznání užitých technologických postupů pro adekvátní a věrohodnou obnovu díla.

Cílem průzkumů je přesný popis obnovovaného díla, objektivní zjištění jeho stavebně-technického stavu a poznání a posouzení jeho hodnoty v širších souvislostech.

Dřívější stavebně-historické průzkumy, obsažené v pasportech objektů, zpravidla obsahovaly též doporučení pro případné úpravy. V současnosti prováděné průzkumy by z důvodů zachování objektivity posouzení objektu měly vznikat bez zohledňování případného konkrétního záměru využití objektu. Případné změny, interpretace objektu, jsou úkolem projektanta, vypracovávaným v těsné součinnosti s památkovými institucemi, jak to stanovuje zákon o státní památkové péči.

Z hlediska šetrnosti přístupu k dochované historické substanci je žádoucí provádět průzkumy především **nedestruktivními metodami**, aby nedocházelo k poškozování či zániku některých prvků anebo vrstev fasád ještě před rozhodnutím o koncepci jejich obnovy. Zejména občas potřebné zásahy sondážní musejí být prováděny uvážlivě a profesionálně, například restaurátory anebo experty v oblasti památkové péče, a to tak, aby nevyvolaly rozsáhlejší destrukční změny či trvalé poškození významných partií díla.

V oboru obnovy památek rozeznáváme především tyto základní skupiny průzkumových, resp. dokumentačních prací:

- ❖ *identifikační průzkumy stavby* (základní – stavebně-historický a restaurátorský průzkum; speciální – stavebně-chemický průzkum složení stavebních materiálů, průzkum sondážní, dendrochronologický, průzkum barevnosti fasád a další),
- ❖ *diagnostické průzkumy stavby* (stavebně-technický průzkum, statický posudek, posouzení stavu dřevěných konstrukcí a další),
- ❖ *dokumentace stavu objektu* (přesné zaměření objektu, resp. fasády, soupis cenných prvků, foto, případně video dokumentace profesionální i pracovní a další).

Identifikační průzkumy netvoří v praxi zpravidla oddělené a vnitřně nepropojené dokumenty, ale bývají součástí **stavebně-historického průzkumu**. Při obnově fasád je možné využívat již existujících průzkumů. U mimořádně významných děl či v případech delšího časového odstupu od realizovaného stavebně-historického průzkumu je žádoucí provést průzkum nový, resp. aktualizaci průzkumu staršího. Uměleckohistorická hodnocení významu objektu, jakožto i náměty pro jeho zachování a obnovu, včetně navrhovaných korekcí stavebních, která bývají obvyklou součástí stavebně-historických průzkumů, je potřebné znát. **Tato hodnocení a náměty ovšem nenahrazují stanovení koncepce obnovy v rámci předprojektové přípravy, ani vyjádření památkových organizací ve smyslu památkového zákona.**

3.1 Identifikační průzkumy

Identifikační průzkumy poskytují nezbytné základní a doplňující informace o tom, jaká stavba je.

- ❖ **Stavebně-historický průzkum** strukturovaně popisuje, jak je dílo (fasáda) jako stavba ustrojeno, jak se v průběhu času vyvíjelo, jaké jeho části byly dalším stavebním vývojem potlačeny.
- ❖ **Restaurátorský průzkum** detailně identifikuje umělecká a uměleckořemeslná díla, technologii jejich vytváření, hodnotí stav jejich poškození a míru zachovatelnosti. V případě obnovy děl moderní architektury, kdy nebylo dílo v čase složitě převrstveno, se pro základní a podrobný průzkum z hlediska popisu ustrojení stavby (analogický morfologickému popisu u průzkumů stavebně-historických) užívá termín *stavebně-architektonický* průzkum.
- ❖ **Pramenné průzkumy** bývají zpravidla součástí stavebně-historického průzkumu. Významně doplňují informace o stavbě a jejím vývoji, a to zejména takové, které jsou již na objektu v současnosti nezjistitelné anebo sporně prokazatelné. Napomáhají ke zjištění přesnější chronologie díla, zjištění autorství (a v mnoha případech tak i k lepšímu rozpoznání jeho významu). V případě původního projektu či projektů pozdějších přestaveb či děl obnovy poskytují velmi cenné informace o tvůrčích záměrech autora stavby či jeho následných pokračovatelů. Pramenné průzkumy jsou významné pro doplnění cenných informací o zaniklých prvcích a jejich podobě, zejména jsou-li založeny na dokumentaci fotografické, ikonografické či plánové.
- ❖ **Speciální průzkumy** poskytují významné doplňkové informace, zejména pro přesnější dataci staveb a pro poznání specifických užitých technologií, které bývají významné z hlediska kompatibility s technologiemi používanými při obnově. Významné místo v současné praxi mají **průzkumy barevnosti fasád**, jejichž výsledky výrazně ovlivňují závěrečnou podobu obnovovaného díla. Zjištění o barevnosti a jejím

vývoji bývají buď předmětem samostatného průzkumu anebo součástí rozsáhlejšího průzkumu restaurátorského.

3.2 Diagnostické průzkumy

Diagnostické průzkumy analyzují stavebně-technický stav díla.

- ❖ **Stavebně-technický průzkum** zjišťuje zejména založení a stav zdiva, stav nosných konstrukcí a klenebních systémů, stropů, krovové konstrukce, omítek a ostatních významných komponent stavby, dále rozsah jejich poškození a míru zachovatelnosti jednotlivých prvků. Dle stavu objektu je možné provádět i posouzení

a

- ❖ **Průzkumy speciální** (diagnostické průzkumy materiálové) – *průzkum vlhkostních poměrů stavby, salinity, průzkum mykologický a výskytu dřevokazného hmyzu, průzkum chemického složení dřívě aplikovaných chemických prostředků aj.*

3.3 Dokumentace stavu objektu

Dokumentace stavu objektu jsou základní podmínkou pro vytvoření projektové dokumentace v rámci předprojektové přípravy (přesné zaměření fasády, fotogrammetrické zaměření, fotodokumentace pracovní i profesionální, případně videodokumentace). Významně doplňují ostatní průzkumy a zejména v případech složitějších objektů bývají nepostradatelnou pomůckou pro rozhodování.

Zejména v případě konzervačního a restaurátorského přístupu, kdy nemusejí být jednotlivé plochy fasády (dané jejím článkováním vzhledem k jejich různému stavu danému nepravidelnostmi poškození v čase) zpracovávány jednotně a způsob obnovy nelze popsat prostým předpisem ve standardní projektové dokumentaci, jsou speciální dokumentace stavu objektu nezbytné.

Na jejich základě by měly být vytvářeny speciální dokumentace projekční, zachycující detailně způsob zpracování jednotlivých ploch (tzv. projekt konzervace, obsahující maximálně přesně vyjádřenou nálezovou situaci, včetně stavu jednotlivých míst a následně způsob úpravy jednotlivých míst).

4. Pracovní a technologické postupy

Technologickým postupem obnovy rozumíme **racionální a postupný** proces dílčích fází obnovy (například odstranění degradovaných a nezachránitelných prvků a částí zdiva, konzervace zdiva zachovávaného, jeho doplnění a povrchová úprava a další), v jejichž rámci se užívají **jim příslušné a pro danou fasádu vhodné stavební materiály a stavebně chemické látky**, jak je definuje projekt obnovy, resp. projekt prováděcí, případně též restaurátorský záměr.

Časový harmonogram návaznosti postupů a koordinace řemesel musí být stanoven racionálně, aby nedocházelo k poškozování již ukončených fází obnovy opožděnými zásahy a aby bylo možné v plné míře kvalitně realizovat užívaný technicko-technologický proces - například vyžráná maltoviny.

Zvolené materiály musejí být nejen **vzájemně kompatibilní**, ale též svým složením **adekvátní vzhledem k stavebně-fyzikálním vlastnostem historické stavby** (jejíž je fasáda součástí), aby nedocházelo k nepřírozené degradaci obnovovaného díla (například rozpadu zdiva pod nevhodně složenou omítkou, k chemickému rozkladu maltovin neprodyšně uzavřených nepropustným nátěrem či odlupování barevného nátěru spolu se svrchními vrstvami omítky, jež je též závažnou vadou estetickou). Neméně významná je i historická **adekvátnost** zvolených materiálů z hlediska **zachování vypovídací hodnoty stavby** a specifických optických vlastností jejích povrchů a dále **způsob následného stárnutí**, důležitý zejména u nátěrových hmot.

4.1 Dobové a současné technologické postupy a jejich adekvátnost

Dobové technologické postupy limitované škálou používaných materiálů, jejich složením a specifickým způsobem zpracování tvoří jednu z nejdůležitějších složek vypovídací hodnoty díla. Vyznačují se zpravidla i hlubokou stavebně-technickou zdůvodněností, mnohdy překvapivou trvanlivostí a specifickými estetickými kvalitami (dřevem či kovem utahované omítky, ručně tesané trámy a kamenicky zpracované architektonické prvky, foukané sklo okenních tabulí apod.). Případné odstraňování produktů těchto postupů proto musí být maximálně obezřetné.

Některé suroviny a způsoby zpracování materiálů jsou dnes velmi obtížně dosažitelné, „opakovatelné“, a nezřídka bývají ekonomicky nedostupné, takže adekvátní náhrada je nemožná (zaniklé lomy na kámen specifických kvalit). To připouští odstraňování pouze v případech, kdy je příslušná materiálová substance neudržitelná.

V případě doplňování zaniklých částí fasády – je-li toto doplnění žádoucí a je-li obsaženo v koncepci obnovy (zejména v případě doplňování odstraněných zdegradovaných omítkovin u obytných domů, kde se tyto části obvykle i oprávněně doplňují) – **je užívání dobových technologií zásadně preferováno** a v řadě případů by mělo být i jednoznačně předepisováno.

Používání adekvátních historických technologií má i širší význam – zachování a ochranu kulturního dědictví nelze redukovat pouze na ochranu fyzických struktur staveb, zahrnuje i technologické postupy a znalosti, jimiž byly tyto stavby vytvářeny. Jejich zachování a cílevědomé pěstování je významnou součástí péče o kulturní dědictví.

Nepromyšlené používání materiálů, které dnes nabízí průmysl stavebních hmot a jejichž složení nebylo vytvářeno s ohledem na specifické požadavky oboru obnovy památek, představuje naproti tomu některými svými produkty (cementy, pytlované omítkoviny či štuky, sanační omítky, akrylátové fasádní barvy a další) vážné narušení vhodných stavebně-technologických postupů. (Specifická problematika architektury z období moderny a architektury moderní z hlediska technologií obnovy vyžaduje zvláštní, na tomto místě neuvažované postupy).

Často opakovaný a hojně zneužívaný slogan, že historické památky musejí být obnovovány na úrovni konce 20. století, je třeba upřesnit: **Památky musejí být obnovovány na úrovni dosaženého poznání stavu a vývoje objektů a znalostí dobových technologických postupů. Zásadně však ne převažujícími typy stavebních materiálů a hmot či přímo výrobků** (jako jsou např. plastová okna) **užívaných ve stavebnictví mimo oblast obnovy architektury.**

Fasády budov v územích pod plošnou památkovou ochranou je nezbytné v **maximální možné míře obnovovat dobově příslušnými technologiemi**, při využití široké škály konzervačních a restaurátorských technik (což nevylučuje adice specifických látek v některých postupech, například velmi malého objemového podílu disperzí v nátěrových barvách vápenných).

4.2 Nežádoucí pracovní a technologické postupy

Za nežádoucí (případně nepřípustné) technologické postupy jsou považovány takové postupy, které odporují základním zásadám obnovy fasád, uvedeným v [kapitole 1.3.](#) (nadbytečně odstraňují dochované prvky a materiály, vnášejí do obnovovaného díla nevhodné stavební materiály či nepřiměřeným způsobem obnovují materiály dochované, čímž výrazně snižují věrohodnost díla).

4.2.1 Postupy eliminační

Postupy eliminační charakterizuje rozsáhlá škála neodůvodněných **eliminačních** zásahů při obnově fasád. Zvláště jde o likvidace dochovaných a opravitelných prvků stavebně truhlářských, především oken, dále značně rozšířené nadbytečné otloukání omítek včetně vrstev nezdegradovaných, které jsou při náležité péči udržitelné. V případě prvků kamenných je zásadně nevhodná **nadbytečná výměna prvků konzervovatelných či jejich přetesávání** anebo **mechanické přebušování**. Nepřípustné jsou též zdánlivě jemnější metody, například **užívání techniky pískování** k čištění a povrchové úpravě rezných materiálů, které vede k jejich „slepnutí“ a často může být zcela protichůdné tvůrčímu záměru, jímž bylo využití strukturální krásy těchto materiálů v kompozici fasády. Zpravidla

nevhodný je u starších a časem zerodovaných kamenných prvků **ostřík tlakovou vodou**, zvláště obsahuje-li abraziva.

Při obnově střech je potom nežádoucí úplná a nezdůvodněná výměna veškeré krytiny.

4.2.2 Adice nevhodných materiálů

Druhou závažnou oblastí nevhodných postupů jsou **adice ahistorických a nekompatibilních stavebních materiálů** do obnovované fasády. Zejména nevhodné je užívání cementových omítek při obnově omítaných vápenných fasád, nepromyšlené uplatňování omítek sanačních, intenzivní napouštění omítkových podkladů pod barevné nátěry disperzemi, užívání rozpouštědlových, akrylátových a silikonových barev pro svrchní nátěry či užívání nátěrových hmot s hrubými frakcemi anebo s příliš velkým obsahem plnidel, které zastírají jemný a přesný rukopis tradiční štukatérské práce.

Takovéto postupy **jsou nevhodné z hledisek stavebně chemických a stavebně fyzikálních**, protože mohou vést až k předčasné degradaci obnovované fasády. To je dobře patrné již dnes například v praskání a olupování nátěrů disperzních u fasád obnovovaných na počátku 90. let či přímo v odpadávání svrchních vrstev omítky. Zpravidla **se však projevují i ve vzhledu fasády nevěrohodnými** lesklými či „sterilními“, „syntetickými“, „koženými“ povrchy.

4.2.3 Nevhodné (dezinterpretující) postupy sjednocovací

Velkým nešvarem je **mechanické sjednocování celých ploch fasády namísto lokálních retuší**. Zejména nevhodné je celoplošné syté napouštění kamene, jeho černění a obecně pak **sjednocování rezných a omítaných ploch** ve fasádách, které se projevuje například natíráním lícových cihel a tvrdých omítek a které bývá již také **ahistorickou, nepochopenou interpretací fasády**, významně snižující věrohodnost obnovovaného díla.

4.2.4 Špatně načasované a neprofesionálně koordinované postupy

Poslední skupinou nevhodných postupů je **špatné načasování obnovy** z hlediska klimatických podmínek, tedy provádění prací v zimních, pozdních podzimních a časných jarních měsících. Chybou je vždy nedodržování technologické kázně a překotná obnova, která neumožňuje optimální realizace technologických postupů a může se projevit i ve vzhledu obnovovaného díla (předčasné filcování povrchů, jehož důsledkem je vystoupení pískových zrněk na povrch zhlazené maltoviny, vede například k nepřesným, hrubým povrchům, které jdou proti duchu tradiční štukatérské práce).

4.3 Vhodné a žádoucí pracovní a technologické postupy

Vhodnými a žádoucími technologickými a pracovními postupy rozumíme takové postupy, které splňují kritéria obecných zásad ochrany a obnovy fasád, uvedená v [kapitole 1.3](#).

Zejména jde o postupy šetrné k dochované historické hmotné substanci, která je předmětem ochrany, o postupnou aplikaci vhodných stavebních materiálů z hlediska stavebně fyzikálních požadavků na obnovenou fasádu a jejich věrohodné a řemeslně kvalitní zpracování.

Ve většině případů – pokud není fasáda specifickým způsobem poškozena a degradována (zejména některými produkty nátěrových hmot z poválečné éry) – to znamená **užívat dobové technologické postupy a materiály**, včetně specifických a dnes zanedbávaných způsobů nanášení a úpravy maltoviny (například utahování dřevem a kovem) či ručního opracování kamene. Případné využití současných stavebních materiálů, nevytvářených speciálně pro obnovu památek musí být vždy co nejbedlivěji zváženo a smí být povoleno jen ve zcela zvláštních a ojedinělých případech

Vzhledem k velmi rozdílnému stavu jednotlivých fasád z hlediska jejich stavebního vývoje, stupně dnešní zchátralosti, ale i například z hlediska složení a vlastností užívaných maltovin, jakožto i vzhledem k různým možným pojetím obnovy, je nemožné stanovit jednoduchý a všepatný recept, úspěšně aplikovatelný ve všech případech. Jednoznačně prosazovat konkrétní stavební materiál a jeho složení či jediný technologický postup je odborně nesprávné a pochybné. Je však možné a důležité upozorňovat na některé materiály a technologické postupy, které jsou – kromě jednotlivých kontraindikovaných případů – šířeji akceptovatelné a zvláště vhodné a požadovat jejich uplatnění v praxi.

4.3.1 Fasády omítané vápenné

V oblasti omítaných fasád jde zejména o technologie založené na **vápenných maltách a nátěrech** a o tradiční štukatérské práce se speciálně upraveným štukem či sádro. Pokud to nálezy potvrzují anebo pokud dojde k odůvodněnému rozhodnutí orgány památkové péče, je vhodné používat v poslední době opět rehabilitované postupy vnitřně probarvovaných omítek (zvonice chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně, kostel sv. Salvátora a sv. Jiljí na Starém Městě) včetně speciálních přísad (drcený kobaltově modrý skleněný stěp na obnoveném plášti Toskánského paláce čp. 182/IV). V případě náročnějších štukových prvků, zejména reliéfů, plastik, kartuší, zvláště složitých a výpravných portálů či šambrán je žádoucí provádět jejich konzervaci a obnovu restaurátorskými postupy. Zásadně žádoucí je **odstraňování starších disperzních nátěrů** před současnou obnovou.

4.3.2 Fasády z tzv. tvrdých omítek (umělého kamene)

Při obnově tvrdých omítek je žádoucí zachovávat v maximální míře dochovanou hmotnou substanci omítkoviny včetně rukopisu opracování, zejména dílčího kamenického zpracování, a nepotlačovat její strukturu barevnými nátěry (Široká čp. 36 a 37/V) či přeomítnutím. Jejich případné odstranění – například ze starších kamenných prvků či z typických prvorepublikových „okopných soklů“ – musí být bedlivě zváženo. Je třeba dbát na technologickou kompatibilitu a nenápadnost doplňovaných a tmelených míst a jejich sjednocení s ostatním povrchem (velmi negativním příkladem neprofesionálního tmelení je obnovená fasáda domu u čp. 42/I v Kaprově ulici).

4.3.3 Fasády kamenné

V případě novějších a relativně dobře zachovalých fasád celokamenných či fasád s velkým podílem kamenných ploch (desek) je možné použít po zkoušce citlivě a přiměřeně ostřík tlakovou vodou. V případě starších fasád s kamenným obkladem je nezbytné volit přístupy restaurátorské, od jejich čištění a konzervace přes případné výměny zcela zdegradovaných prvků až po finální úpravy povrchů, a to v míře maximálně šetrné k dochované historické substanci a způsobem, který vede k žádoucímu optickému sjednocení nových a starých prvků a zejména tmelených míst.

4.3.4 Obnova střech a střešních partií

Při obnově střech je třeba maximálně šetrně přistupovat k ochraně krovů, zejména krovů domů z období historických slohů, bedlivě zvažovat případné odstranění jednotlivých prvků krovové konstrukce a povolovat jej pouze v krajním případě jejich neudržitelnosti. Je žádoucí provádět speciální průzkum stavu dřeva a jeho případného napadení a teprve na jeho základě rozhodnout o případném užití fungicidních, insekticidních či dřevo zpevňujících látek. Případná výměna krovových prvků jakožto i veškeré klempířské práce musejí být prováděny tradičními řemeslnými postupy a s potřebnou mírou „řemeslnické inteligence“ při řešení různých obtížných dílčích problémů, které se zde nezdědky vyskytují.

V případě obměny pálené či břidlicové střešní krytiny i starých krytin eternitových z konce minulého a přelomu tohoto století je nanejvýš žádoucí – pokud to její fyzický stav umožňuje – historickou krytinu překládat a doplňovat prvky novými. Je nezbytné volit zásadně tradiční krytiny i způsoby pokládání a vyvarovat se nadbytečného uplatnění klempířských prvků na úkor klasické pokládky (zejména) taškovou krytinou.

Historický materiál sám o sobě, například ručně formované tašky, pokud se ještě na některých stavbách zachovaly, představuje dobový produkt stavebnictví a je hoden nejvyšší ochrany. Výslednou „strakatost“ střešní krajiny při takovémto přístupu můžeme pokládat za pozitivnější výsledek než monochromní totálně

vyměněné plochy dnes obnovovaných střech, a to nejen z důvodu zachování historické substance, ale i proto, že stav postupné obměny střešní krajiny i obměn dílčích, na jednotlivých objektech, odpovídá lépe dlouhodobým historickým procesům jejich proměn, než radikální celoplošné výměny na rozsáhlých územích, které přišly s léty devadesátými.

4.4 Restaurátorské postupy

Restaurování uměleckořemeslných a uměleckých výtvarných děl je specifickým, všeobecně velmi vhodným a žádoucím způsobem obnovy nemovitých kulturních památek a výtvarných a uměleckořemeslných děl vůbec. Restaurování výtvarných děl v architektuře je významnou složkou v procesu obnovy díla jako celistvé umělecké struktury. Restaurují se nejen díla v užším slova smyslu výtvarná (fresky, sochy, reliéfy), ale též významné architektonické prvky (například kamenné portály, významné štukové prvky) či uměleckořemeslné prvky architektonické kompozice (například mříže).

Úspěšná praxe obnovy fasád ukazuje, že **je vhodné rozšířit okruh působnosti restaurátorů i mimo tradiční rámec** a využít restaurátorských zkušeností například při výběru či míchání definitivních tónů barevných nátěrů fasád. Zejména přínosné však může být restaurátorské scelování fasádních povrchů prostřednictvím různých typů lokálních retuší, případně patinací.

Tento přístup, realizovaný na řadě objektů mimo Prahu, můžeme charakterizovat nejen jako obnovu díla s restaurováním dílčích uměleckých a uměleckořemeslných prvků, ale přímo jako **restaurování architektury jako svého druhu výtvarného umění**. Využití zkušeností a dovedností restaurátorů jak v procesu projektu obnovy a stanovení způsobu prezentace, tak i při realizaci povrchových úprav, vyhrazených dosud stavebním firmám, může výrazně přispět k úspěšnému zvládnutí obnovy díla. Restaurování architektury se uplatňuje zřetelně především u konzervační strategie obnovy. Významné a málo využívané místo má však bezesporu též u strategií rehabilitačních.

Knihla druhá: Detailní aspekty ochrany a obnovy fasád

5. Prvky fasády

5.1 Fasády z hlediska materiálu

Fasády tvoří zpravidla nejkomplicovanější součást plášťů budov a v obecném smyslu zahrnují též veškeré architektonické články, okna, umělecká díla atp. Jednotlivé komponenty musejí být při obnově díla vždy pojímány ve vztahu k celku obnovované fasády, resp. celého pláště stavby, nastolují však zároveň některé specifické otázky. Z tohoto důvodu tvoří popis žádoucích a nevhodných způsobů obnovy vybraných nejvýznamnějších prvků samostatné oddíly této kapitoly. V oddílu fasády „zůstává“ především problematika ochrany a zpracování materiálů, z nichž je fasáda utvořena, bez zvláštního přihlídnutí k jednotlivých komponentám, které si vyžadují specifickou ochranu, popsanou v oddílech dalších. Problematice barevného řešení je věnována [kapitola 6](#).

5.1.1 Fasády omítané vápenné

Fasády omítané vápenné tvoří převažující část pražského památkového fondu a svými specifickými kvalitami zpracování omítkovin či práce štukatérské **představují kulturní hodnotu prvořadého významu**. Její důsledná ochrana není tak jednoduchou záležitostí, jak by se mohlo zdát. Ve stavební praxi se běžně používají nevhodně složené omítkoviny, pracovníci stavebních firem občas obtížně zvládají jemnější práce štukatérské, častá přestavba parterů spojená s výměnou výkladců vede k improvizovaným a neprofesionálním úpravám bosáží atp. Hodnotu díla pak mnohdy potlačují nevhodně zvolené barevné odstíny fasádních barev nevhodného složení.

Při obnově vápenných fasád je nezbytné **zachovávat v maximální možné míře uchovatelné historické omítky**, užívat nové omítkoviny svým složením **kompatibilní** s nálezovou situací na objektu a důsledně a kvalitně provádět zednické úpravy povrchů a veškeré štukatérské práce.

Doporučené postupy pro tuto kategorii fasád jsou popsány v [kapitole 4.3.2](#).

5.1.2 Fasády kamenné

Kamennými fasádami rozumíme dva typy fasád: fasády „celokamenné“ (tj. takové, které byly v době svého vzniku vytvářeny jako „architektura z kamene“ s použitím pečlivě tesaných kvádrů, inkrustačních desek a prvků architektonických článků), a fasády původně omítané, jež byly v rámci pozdějších purizujících úprav obnaženy na kámen (většinou převažující lomové zdivo s tesanými články) a v této podobě již dnes tvoří plnohodnotnou kulturní vrstvu. Do

kategorie kamenných fasád zahrnujeme z hledisek sledovaných v této kapitole též kamenné fasády z období historismu a 20. století.

Základní zásadou, jakkoliv může znít banálně, je, že „celokamenné“ a **puristicky obnažené fasády je nepřipustné omítat či znovu omítat a celoplošně líčit.** A to z důvodů totální nevěrohodnosti až nesmyslnosti takového zásahu u fasád celokamenných, u fasád puristicky obnažených potom proto, že by tím došlo k eliminaci dlouhodobě stabilizovaného kulturního obrazu památky, zejména středověké.

Jiná situace samozřejmě nastává v případě časem erodovaného díla, u něhož opadávají líce omítek či případně omítka celá až na kámen. V tomto případě je zcela nevhodné volit dnes jednoduše purizující postupy a historické omítky odstraňovat, anebo naopak celé fasády jednoduše otlouci a znovu nahodit (viz případ tzv. Biskupské věže na Malé Straně). Takováto díla, zejména pak středověkého původu, musejí být ve stavu, v jakém se dochovala, předmětem přísné, nejlépe konzervační ochrany a obnovy.

Při obnově kamenných fasád je zejména nezbytné chránit tyto jejich charakteristiky: dochovanou hmotnou substanci, spárořez, způsob spárování a strukturu zpracování kamene.

5.1.2.1 dochovaná hmotná substance

Je předmětem prvořadé ochrany z hlediska věrohodnosti díla. Výměnu kamenných prvků je třeba omezit na zcela nezbytné minimum zejména v případě tesaných kamenných článků. I vlastní lomové zdivo je třeba zachovávat v maximální možné míře pro jeho stěžejní nahraditelné charakteristiky vypovídací a pro půvab daný hodnotou stáří. Poškozené tesané články je možné tmelit, případné praskliny pak velmi citlivě vyplnit maltovinou stejného barevného tónu dosaženého jejím probarvením.

5.1.2.2 spárořez

Spárořezem rozumíme strukturu uložení jednotlivých kamenných desek a prvků, která je kromě své všeobecné vypovídací hodnoty v případě dílčích změn i cenným zdrojem informací o vývoji stavby. Spárořez stavby je nepřipustné měnit a například v případě doplňování prvků „drobit“ či přizpůsobovat dimenzím nového materiálu.

5.1.2.3 spárování

Spárováním rozumíme způsob uložení kamenného zdícího materiálu do maltoviny. Ten se proměňoval během historického vývoje a lišil se u staveb neomítaných a omítaných. Při každé obnově celokamenné fasády i při obnově fasád proších dnes již zachování hodnými úpravami puristickými a prezentovaných jako „celokamenné“, stejně jako u staveb poškozených, s výrazně obnaženým kamenem, které z hlediska památkové péče nemají být celoplošně omítány, je vždy nutné zachovat historický způsob spárování.

Zejména nežádoucí je odstraňovat šmahem zbytky historické maltoviny a fasádu celkově nově přespárovávat a tím sjednocovat, zvláště pak v případech, kdy se dochovaly na objektu různé historické projevy spárovacích technik. Otázka přeoμίtnutí lomového zdiva se zcela odpadlou omítkou musí být řešena vždy vzhledem k charakteru objektu a zvolené strategii prezentace.

V případě obnovovaného historického zdiva lomového je nepřijatelný dosti rozšířený ahistorický způsob spárování „pečlivou“ vysokou a k líci kamene vystouplou spárou rovnoběžnou s přibližnou rovinou líce, který vede k utopení kamene v maltovině a potlačuje strukturální kvality zdiva.

5.1.2.4 způsob opracování

Způsob ručního opracování kamene tesáním a struktura lámaného kamene tvoří nenahraditelnou součást hodnoty historického objektu a nesmějí být v procesu obnovy zastřeny přebroušováním či neadekvátním chemickým či hrubým mechanickým čištěním. Případně nově doplňované prvky se musejí vyznačovat v zásadě stejnými strukturálními kvalitami danými výběrem vhodného materiálu a způsobu jeho opracování. Velmi nevhodné a dle hodnoty a charakteru konkrétní fasády až nepřijatelné je užívání prvků strojově řezaných.

5.1.3 Smíšené a ostatní typy

Do podskupiny smíšených typů řadíme díla se značným podílem kamenných prvků, zejména například inkrustačních kamenných desek soklových, a díla, jejichž průčelí jsou převážně celokamenná a boční fasády omítané (například kostel sv. Františka z Asissi na Křižovnickém či budova Městské knihovny na Mariánském náměstí na Starém Městě) či díla, která kombinují přírodní a umělý kámen (tvrdou omítku) s plochami omítanými (například budova Nové Radnice čp.2/I na Mariánském náměstí).

V případě jejich obnovy je nezbytné dbát zejména na kompatibilitu prezentace kamenných a omítaných částí tak, aby se dílo jako estetická struktura nerozpadlo. Zejména nevhodné je černit kámen a omítané části obnovovat „svítivě“ ([viz též kapitola 7.5](#)), či přetírat místa a prvky z umělého kamene, jež svým výrazovým vyzněním musejí být interpretovány jako součást „kamenných partií“ fasády (viz případ Nové Radnice na Mariánském náměstí).

Mezi ostatní typy řadíme fasády z lícových cihel a tvrdých omítek a cihelné fasády kdysi omítané, avšak dlouhodobě stabilizovaně prezentované jako cihlové (Karolinum). Při obnově fasád z lícových cihel je nezbytné omezit na minimum případné odstraňování zdegradovaného cihelného materiálu, zejména proto, že je obtížně plnohodnotně nahraditelný. Zpravidla velmi nevhodné je jeho natírání. V případě fasád z tvrdých omítek je třeba dbát doporučení uvedených v [kapitole 4.3.2](#).

Mimořádně přísnou ochranu a konzervační obnovu si zasluhují reliktně dochované dřevěné historické fasády roubené či hrázděné.

5.1.4 Fasády moderní architektury

Významnou součástí pražského památkového fondu tvoří díla z období moderny a díla v užším slova smyslu moderní, zejména meziválečná díla funkcionalistická. Jejich obnova představuje velmi náročný úkol především pro:

- ❖ specifické užití stavební materiály a s nimi spojené technologie – železobetonové konstrukce, konstrukce ocelové, lícové cihly, celoplošné keramické obklady, opaxitové skleněné výplně a další prvky,
- ❖ zpravidla velmi náročné provedení v intencích přísných dobových estetik, které velmi omezuje až znemožňuje změny dílčích prvků, například členění oken, tloušťku a profilaci rámu či změny materiálové.

Obnova výše uvedených materiálů, pokud došlo již k jejich poškození, což ovšem zatím není příliš časté, je náročná pro neexistenci identických produktů současného stavebního průmyslu. To velmi komplikuje jejich případné doplnění. Moderní estetika ve svých kompozicích zpravidla akcentuje a rozvíjí méně prvků než architektura historická a historizující, „hraje na méně strun“. O to větší význam však tyto prvky jako složky kompozice díla mají a o to citlivější jsou na případné eliminace nebo změny. Již pouhá změna členění oken může zcela deformovat výraz obnovené budovy, například v případě osazení plastových oken (palác Chicago čp. 58/II na Národní třídě) či přeoimnutí tvrdé omítky.

Je třeba zdůraznit, že z estetiky moderní meziválečné architektury intenzivně vycházela i architektura období poválečného, v nemalé míře z ní vychází též architektonická tvorba současná. Poválečné práce se z řady složitých důvodů - zejména materiálně technické základny stavebnictví i z důvodu posunu a rozvoje architektonického myšlení – znatelně liší v některých akcentech materiálových, v náročnosti a „čistotě“ provedení či ve způsobech zpracování detailů od moderní architektury meziválečné. Nerespektování její specifčnosti z těchto hledisek je nepřijatelné, neboť je matoucí. Zastírá totiž dobové charakteristiky díla, nevhodně obnovované stavby aktualizuje a přibližuje je poválečné anebo méně invenční současné produkci.

5.2 **Umělecká výtvarná a uměleckořemeslná díla**

Mimořádně významnou součástí pražské architektury tvoří výtvarná umělecká a uměleckořemeslná díla vůbec. Jejich kvalita, četnost i úzké propojení s architekturou, zejména v některých slohových obdobích, výrazně spoluurčují pražského genia loci (například barokní sochy a plastiky v průčelích paláců i měšťanských domů, štukatéřské práce z období historismu, secesní díla z kovu a skla aj.). Vyžadují proto maximálně citlivou a kompetentní konzervační obnovu restaurátorskými způsoby, zahrnujícími propracované metody analýzy stavu díla, způsobů fixace a konzervace jeho hmotné substance, případně též interpretace

prostřednictvím jejího scelení specifickými postupy restaurátorských retuší, a provedení těchto prací licencovaným restaurátorem v příslušné kategorii.

Z hlediska míry zásahu do hmotné substance uměleckého díla rozlišujeme zásahy ryze konzervační, restaurátorské v užším slova smyslu a reprodukční, jejichž smyslem je pořízení kopie.

5.2.1 Zásahy konzervační

Zásahy konzervační charakterizuje důraz na nezměněnou podobu díla po ošetření konzervačními prostředky, a tedy mimo jiné i jeho ponechání v případném stavu (částečně) torzálním. Konzervační způsob ošetření sochařských uměleckých děl vylučuje čištění tlakovou vodou a mechanické přebušování či přetesávání povrchů.

5.2.2 Zásahy restaurátorské v užším slova smyslu

Zásahy restaurátorské v užším slova smyslu charakterizuje kromě zákroků konzervačního charakteru též dotváření díla v rozličném rozsahu a způsobu pojednání doplňovaných částí; od doplnění výrazných a scházejících částí díla, které tvoří významnou součást jeho kompozice, po doplňování materiálu v dílčích a (relativně!) podružných místech. **Individuální charakter každého jednotlivého výtvarného díla, individuální stav jeho poškození i poloha a význam, které zaujímá ve struktuře díla architektonického, vyžaduje vždy individuální posouzení každého restaurátorského záměru jak z hlediska navrhovaného způsobu konzervačního ošetření, tak též z hlediska výsledného pojetí prezentace, včetně případných zásahů doplňovacích.**

Restaurátorské zásahy (v užším smyslu) s sebou vždy přinášejí v určité, byť i velmi malé míře výtvarnou licenci, zvláště v případě výraznějšího doplňování, která skrývá nebezpečí dezinterpretace, třebaže poškozeného, přesto ale autentického originálu. Zároveň však zejména díky propracovaným systémům různých lokálních retuší imitativních, případně též čárkových a strukturálních v oborech malířských, **umožňují restaurátorské zásahy patrně nejdokonalejší způsob zachování díla jako estetické struktury**, jež byla poškozena časem.

Míra možného či vhodného doplnění výtvarného díla je podmíněna též samotným druhem výtvarného umění a jeho specifickými charakteristikami. U poškozeného díla malířského, například fresky, je možné v případě míst s doplňovanou omítkovinou, resp. míst tmelených použít vhodně tónované retuše sjednocujícího charakteru. Chybí-li část díla sochařského, je takováto ve své podstatě neutrální, „amorfní“, retuš samozřejmě vyloučena. V případě děl vitrážových – pokud nejde o díla zcela mimořádné umělecko-historické hodnoty, která mohou být fixována též jako torza s předsklením – je doplnění z funkčního hlediska nezbytné atp.

Vzhledem k tomu, že jakékoliv zacházení s historickým uměleckým dílem vyžaduje maximální obezřetnost a má být prováděno zásadně restaurátorem, rozumíme restaurátorskými zásahy v širším slova smyslu jak výše uvedené restaurátorské zásahy, tak i zásahy konzervační.

5.2.3 Zásahy reprodukční

Jsou zásahy, jejichž cílem je vytvoření kopie díla, které je buď nadále zcela neudržitelné anebo bylo rozhodnuto o jeho transferu a deponování na méně exponovaném místě. Z hlediska podkladu pro kopii můžeme rozlišit výtvarná díla **existující**, avšak poškozená, a díla **zaniklá**, o jejichž obnově (restituci) v místě bylo rozhodnuto.

Při takovémto rozhodování je vždy třeba velmi pečlivě vážit mezi autentičností jedinečného prvku a jeho hodnotou jako díla zformovaného časem a mezi celistvostí fasády jako uměleckého díla. Otázka vytváření a osazování zaniklých výtvarných děl je velmi složitá, ba přímo choulostivá, zvláště pak u děl prokazatelně významných. V případě výměny sochařských děl kamenných je proto nezbytné vyhodnotit stav poškození díla a jeho prognózu a teprve na tomto základě rozhodnout o případném vytvoření kopie a zpravidla i o deponování poškozeného originálu.

Zejména u sochařských děl z kamene je navíc velmi obtížné vytvořit plnohodnotnou kopii v každém z obou případů. Výduskové kopie z umělého kamene tesaná sochařská díla plnohodnotně nahradit nemohou, proto by u děl umístěných relativně blízko vnímání měly být užívány jen v krajním případě. Ani tesané kopie však nebývají náhradou zcela adekvátní, zejména z hlediska rukopisu opracování kamene.

V případě projevů charakteru spíše uměleckořemeslného, především pak děl nebo prvků štukatérských, je zpravidla na základě dostatečné dokumentace kvalitně vytvořená kopie vhodnou součástí obnovy fasády jako estetické struktury a uměleckého díla.

Všeobecný **trend postupného rozšiřování restaurátorských zásahů** i na prvky, které bychom mohli považovat za ryze architektonické (šambrány, supraporty, kamenické články) či dekorativní (vzorníkové štukatérské figurální prvky například) tomu ostatně odpovídá a **je žádoucí**.

Z hlediska výkonu památkové péče a samotného procesu obnovy je někdy obtížné stanovit jaký prvek ještě zahrnout do restaurátorského způsobu obnovy a jaký již nikoliv. Restaurátorské zpracování je žádoucí všeobecně u dominantních anebo velmi složitých prvků štukatérských, zejména figurálních či u těch z běžným způsobem obtížně obnovitelného kufsteinského vápna, dále u sgrafitových omítek, kovářských a pasířských prací, keramických dekorativních prvků, mozaik a děl vitrážového umění.

Do kategorie uměleckořemeslných prvků, zvláště tvoří-li dekorativní součást fasády, můžeme v pražském prostředí zahrnout i prvky skleněné, terakotové a glazované keramické, dále pak kovové prvky kovářsky a pasířsky zpracované a prvky litinové. Také v tomto případě platí zásada maximální šetrnosti k dochované hmotné substanci, mimo jiné i proto, že adekvátní náhrada v podobě přesné kopie případně odstraňovaného prvku je někdy, zvláště u děl skleněných a z glazované keramiky, velmi obtížná. V případě dekorativních leptaných skel a vitrážových děl u schodišťových oken dnes v převážné většině případů chybí nezřídka celé rámy s leptanými tabulemi anebo s výplněmi skládanými do olova,

anebo jsou rámy již bez výplní. V takovém případě je vytváření kopií zaniklých výplní a doplňování výplní poškozených restaurátorskými technikami nezbytností. V rámci obnovy dochází dodnes v některých případech k odstraňování uměleckořemeslných děl, zejména vitrážových a z leptaných skel, a k jejich nahrazování zasklením z běžného průmyslově vyráběného skla (Dušní čp. 939 a 1082/I).

Prostá eliminace uměleckých a uměleckořemeslných prvků bez jejich nahrazení případnou kopií či v nejdůvodněnějších případech dílem současným je zásadně nepřipustná. Výjimku mohou tvořit díla ze socialistické éry, která nezřídka svým ideologickým obsahem a výtvarným zpracováním historické prostředí spíše narušovala. I zde však je třeba zvažovat hodnotu každého jednotlivého díla, jeho vazbu na celek pláště i skutečnost, že alespoň kvalitnější produkty z této éry začínáme dnes již vnímat jako specifickou dobovou vrstvu.

5.3 Kamenné články v omítaných fasádách

Kamenné prvky, zejména pak tesané články, patří k nejvýznamnějším komponentám fasád, které si především pro své ušlechtilé zpracování, mimořádnou hodnotu dokumentární a obtížnou nahraditelnost zaslouží zvláště pečlivou ochranu a citlivé zacházení. Obecný popis vhodných způsobů zacházení s materiálem z kamene je popsán v kapitole [4.3](#) a [5.1.2](#) a [5.2](#).

Specifický problém z hlediska prezentace představují **kamenné články v omítaných fasádách**. Kamenné články zpravidla tvořily pro své stavebně fyzikální vlastnosti významné konstrukční a tektonické prvky stavby a vzhledem ke svému uplatnění ve stěžejních místech kompozice díla jsou vnímány i jako klíčové prvky významotvorné a „zvláště přesvědčiví nositelé hodnoty stáří“.

Takovéto vnímání kamene je historicky poměrně mladou záležitostí, přicházející jako širší estetická a kulturní norma až s obdobím romantismu. V období historických slohů byly (kromě fasád s úplným kamenným obkladem) kamenné prvky a články omítány, líčeny a polychromovány a ve své kvalitě ušlechtilého přírodního materiálu se neuplatňovaly. Jejich současná prezentace ve formě přírodního kamene nebývá tedy ve většině případů prezentací původních stavů. Je ale natolik silnou a dlouhodobou normou kulturně estetickou, že ji nemůžeme považovat za projev ahistorismu.

Rozhodnutí o formě prezentace kamenných prvků musí vždy vycházet ze stavu díla a kamenných prvků a nelze je podřizovat apriorně jedinému způsobu. Omítání **dlouhodobě obnažených kamenných článků** však je, až na případné vzácné výjimky, **zásadně nevhodné**. Případné líčení barevnými nátěry je v odůvodněných případech možné, má však řadu „kontraindikací“, popsanych v [kapitole 6.4.2](#).

5.4 Okna

Historická okna, zejména okna původní, pořizovaná zároveň s fasádou či její poslední slohovou vrstvou u děl složitějšího stavebně-historického vývoje, představují umělecko-historicky a dokumentárně velmi cenné prvky a zároveň též důležitou a nápadnou komponentu fasády z hlediska věrohodnosti ztvárnění celého díla. Nemohou proto být v žádném případě považována za pouhý stavební prvek, jednoduše odstranitelný v případě estetických závad a mechanicky nahraditelný prvkem novým (zpravidla v detailu značně zjednodušeným a často též libovolně umístovaným vzhledem k líci fasády). V případě jakýchkoliv změn, kromě případů nekvalitních obnov ze socialistické éry, je třeba vždy vyhodnotit kvalitu prvku stávajícího, zejména z hlediska možnosti jeho zachování, i kvalitu ztvárnění případného prvku nového z hlediska jeho přesvědčivosti.

5.4.1 Stabilizace hodná okna pražského památkového fondu

Zejména ochrany hodná jsou výše zmíněná zachovaná okna původní, osazená v rámci stavby díla či spolu s poslední hodnotnou časovou vrstvou fasády. Mimořádnou pozornost si zaslouží již vzácně dochovaná původní okna barokní a klasicistní; nedoceňovanou kulturně-historickou hodnotu představuje též velmi rozsáhlý fond autentických oken z období historismu, secese i z éry architektury moderní. Rovněž kvalitní okna z pozdějších období osazovaná do fasád starších slohových vrstev nesmějí být podceňována a plošně nahrazována většinou velmi nedokonalými replikami. To platí zejména o pozdně barokních a klasicistních úpravách ranějších barokních fasád.

Kromě výjimečně zdůvodnitelných případů jsou předmětem ochrany **veškerá okna z období historických slohů, historismu a moderny a původní okna architektury z éry moderní.**

Ochraně dochovaných oken, otázkám jejich případné nezbytné výměny a ztvárnění nově pořizovaných oken, jakožto i jejich barevným povrchovým úpravám, je v praxi výkonu památkové péče v pražských územích pod plošnou památkovou ochranou věnována nedostatečná pozornost.

5.4.2 Žádoucí způsoby obnovy oken

Způsob obnovy závisí na hodnotě a konkrétním stavu oken. Obecně žádoucí je zejména konzervace a restaurování oken, především v případě děl z období historických slohů, a jejich repasování. Je-li jejich stav fyzicky neudržitelný, je optimálním způsobem náhrady vytvoření co nejpřesnější kopie.

Zejména je třeba dbát následujících požadavků:

- ❖ Velikost a tudíž i vnější proporce okenního otvoru musí zůstat zachovány.
- ❖ Způsob vnitřního členění a jeho proporce musejí zůstat zachovány.
- ❖ Způsob otevírání – dovnitř, ven, jednokřídlé nebo dvoukřídlé okno – musí zůstat zachován.
- ❖ Tloušťka rámu a příčlí musí zůstat zachována.
- ❖ Materiál okna musí zůstat zachován.

- ❖ Detaily (zejména profilace) u historických a historizujících staveb je žádoucí zachovat.
- ❖ Povrchová úprava oken a jejich barevné ztvárnění musí být voleny v souladu s celkovým řešením fasády. Je-li rehabilitována původní barevnost fasády, je žádoucí, aby byla z důvodu celkové věrohodnosti díla rehabilitována též původní povrchová úprava oken a její barevnost.

Přibližné repliky, zjednodušené například o některé profilace a zpravidla též ochuzené o původní prvky jako jsou rozvory, obrtlíky či panty, jsou řešením méně vhodným a **v případě náhrady oken**, která jsou součástí **významných architektonických děl, jsou nepřipustné.**

5.4.3 Odstraňování oken a jejich náhrada okny rozdílnými

Do této kategorie obnovy patří takové zásahy, kdy jsou na místo odstraněných oken dochovaných osazována okna, lišící se svým charakterem, členěním, případně materiálem a někdy i postavením vzhledem k líci fasády. Z tohoto hlediska existují především dva typy zásahů – **zásahy modernizační** a **zásahy restituční.**

- ❖ **Modernizační zásahy** charakterizuje zejména změna materiálu, členění oken a způsobu otevírání, která nemá za cíl obnovovat starší stav, ale usiluje o výměnu stávajícího prvku za prvek analogický současné stavební produkci. Modernizační zásahy jsou nevhodným a v mnoha případech nepřipustným způsobem náhrady historických oken v územích pod plošnou památkovou ochranou.

Zejména nepřipustné je:

- ❖ **osazování jakýchkoliv oken plastových či eurooken!**
- ❖ **změna systému otevírání (například dvoukřídlá okna nahrazená křídlem jediným, vyklápěcím, s náznakovým členěním)**
- ❖ **odstraňování vnitřních špaletových oken spojené s osazením dvojitého skla do křídel oken vnějších.**
- ❖ **Restituční zásahy** charakterizuje úsilí navrátit okna do starší historické podoby, jež je považována za cennější, a snaha sjednocovat různá okna, pokud se na fasádě dochovala. Restituční zásahy tohoto typu musejí být vždy bedlivě sledovány především proto, že při nich dochází k likvidaci často hodnotného slohového prvku – a v důsledku toho i slohové vrstvy s její hodnotou vyhovující a estetickými kvalitami – a k jejich nahrazení dílem současným, téměř vždy nevěrohodně zpracovaným z hlediska rozdílnosti v členění oken vnitřních a vnějších a v detailu ochuzeným. U rozsáhlých a významných objektů, zejména z období historických slohů, je snaha sjednocovat okna různá z hlediska jejich postavení k líci fasády či vnitřního členění zásadně nežádoucí.

Při rozhodování hraje významnou roli i aspekt památkového urbanismu. Zejména pozdně barokní úpravy oken v líci fasád, které charakterizovaly jako typický prvek pražskou architekturu, byly v poválečné éře plošně zaměňovány za schematické novotvary odsazené hlouběji od líce fasády. Tato tendence pokračuje, byť v podstatně menší míře, i v letech devadesátých (fasáda dominikánského kláštera u sv. Jiljí čp. 234 na Starém Městě). Další pokračování v tomto trendu je nežádoucí. V případě, kdy je restituce staršího stavu možná, je třeba vždy požadovat co nejvěrohodnější podání nového prvku, včetně dodržení specifických dobových konstrukčních a dílčích řemeslných pravidel a znaků.

5.4.4 Korektivní obnova (výměna) neplnohodnotných oken

Nezanedbatelnou část pražského památkového fondu tvoří fasády s okny vsazenými v socialistické éře v rámci tehdejších obnov či přímo modernizací. Tato okna v některých případech hrubě narušují hodnotu památky a jsou též zjevnou závadou estetickou (okna typová a všeobecně okna nečleněná). V ostatních případech jsou zpravidla dílem nekvalitním, charakteristickým nedokonalým řemeslným provedením a silným zjednodušením, jež zachovává mnohdy pouze okenní členění. Část těchto oken v současné době dožívá. **Jejich výměna je žádoucí, neboť tvoří neplnohodnotnou vrstvu fasády. Na takovou výměnu je však vždy potřebné pohlížet výhradně jako na součást korektivní obnovy celé fasády, nikoliv jako na pouhou výměnu nepůvodních prvků.**

Z tohoto hlediska je zásadně žádoucí požadovat vytvoření kopie stavu předcházejícího poslední neplnohodnotné úpravě. Není-li to možné pro nedostatek dokumentárních podkladů, je nezbytné vyžadovat vytvoření oken co možná nejbližších dobovému řešení, což u drtivé většiny objektů – vzhledem ke značnému počtu analogií – nepředstavuje větší problém. V takovýchto případech **je žádoucí zachovat nejen dobové typické členění a systém otevírání, ale je vhodné zároveň vyžadovat perfektní zpracování návrhu též z hlediska uplatnění rozličných dobových profilací. Drobné inovace v řešení profilací a ve ztvárnění detailů jsou možné.**

Neadekvátní ahistorická členění (například šesti či osmitabulková okna navrhovaná dnes občas u historizujících budov, kde bylo evidentně například „T členění“) a postupy reduktivní modernizace, popsané v předchozím oddíle, jsou i v těchto případech nepřipustné.

5.5 Obchodní portály, výkladce, domovní vrata

Specifickou a tlaku současného ekonomického provozu intenzivně vystavenou vrstvu fasád tvoří obchodní portály a výkladce. Třebaže se svým stavebně-truhlářským či zámečnickým zpracováním pohybují občas na hranici architektonického prvku a jejich hojná obměna v minulosti z nich činí fenomén, který ze své funkční podstaty podléhá intenzivním změnám v čase, jsou kvalitní obchodní portály a výkladce prvkem, jenž si zaslouží ochranu i patřičnou obnovu.

Pro pražské prostředí je příznačné poměrně bohaté zastoupení autentických domovních vrat a výkladců z období historismu, navržených a realizovaných současně s objektem, případně poslední slohovou vrstvou fasády, i řada kvalitních děl pozdějších, zejména funkcionalistických, která tvoří ochrannou vrstvu fasád. Také proto, že ochrana těchto prvků nebyla v první polovině 90. let důsledná a část tohoto specifického památkového fondu zanikla. Zachovaná domovní vrata a původní výkladce výrazně zvyšují autentické působení celého objektu. Výkladce z éry moderní tvoří dnes již specifickou slohovou vrstvu vývoje pražského parteru, a to i na starších objektech, a vynikají vysokou kulturou ztvárnění. Mimořádně cenné a zvláště ochranné jsou pak případy, kdy se zachovala celá ulice s téměř intaktními výkladci (například ulice V kolkovně a Věžeňská či pasáž U závoje na Starém Městě).

5.5.1 Kategorie hodné zvláštní ochrany

Při výkonu památkové péče je žádoucí zachovávat a šetrně obnovovat zejména díla následujících charakteristik:

- ❖ domovní dveře a vrata do domu vytvořená současně s objektem, případně poslední hodnotnou vrstvou fasády,
- ❖ obchodní portály a výkladce vytvořené zároveň s fasádou či její poslední slohovou vrstvou a všeobecně pak dochované výkladce z 19. století, a zejména pak i dnes již řídké dochované dveřnice, vsazené dřevěné portály či výkladce z období starších,
- ❖ kvalitní obchodní portály a výkladce pozdější, které tvoří hodnotnou novější slohovou vrstvu díla, zejména pak předsazené výkladce historizující a díla funkcionalistická a z období moderny,
- ❖ díla mimořádně malebně zapojená do okolního kontextu či díla, která jsou součástí souvislejšího hodnotného parteru ulice – ta však zpravidla spadají též do skupiny první.

5.5.2 Otázka odstraňování domovních dveří, vrat a výkladců

Případné výjimky z ochrany takovýchto děl musejí být vždy co nejpečlivěji zváženy, a to jak z hlediska uměleckohistorické hodnoty prvku a jeho umístění ve struktuře fasády, tak i z hlediska charakteru širšího okolí. **Odstraňování autentických domovních vrat a dveří do domu je nepřipustné, rovněž tak odstraňování výkladců z míst, kde spoluvytvářejí souvislý a víceméně intaktní parter ulice.**

Odstraňování hodnotných výkladců z pozdějších slohových období, zejména předsazených výkladců historizujících na starších fasádách, není žádoucí, zvláště v případě, kdy je záměrem osadit schematickou repliku staršího slohového pojetí.

Jak prokázala praxe velkoplošných obměn parteru v socialistické éře, zejména na Královské cestě, vede zpravidla takovýto postup k odstranění plnohodnotné slohové vrstvy a k její neplnohodnotné náhradě povrchně historizujícího vyznění. Výjimky je možné učinit v případě mimořádně hodnotných staveb osazených

pozdější a podprůměrnou produkcí. I zde platí, že nově navržené dílo musí být zásadně na vyšší kvalitativní úrovni než dílo odstraňované.

Velmi rozsáhlá balastní produkce socialistické éry naopak vyžaduje důslednou, profesionálně zvládnutou a kultivovanou obměnu. Také v těchto případech by mělo platit, že v architektonické profesi „není malých úkolů“.

5.5.3 Způsoby obnovy

V případě obnovy domovních vrat a dveří do domu je zásadně **preferován restaurátorský způsob ošetření** těchto děl. Pokud to jejich fyzický stav neumožňuje, je nezbytné vytvářet přesné kopie nahrazovaného díla včetně detailů členění, způsobu osazení díla vzhledem k líci fasády, dále pak detailů zpracování, všech kovových prvků, jež by měly být v případě kopie repasovány v maximální možné míře. Povrchová úprava případných kopií musí zásadně vycházet z dobových technologií ošetření a zpracování povrchů.

V případech výkladců zachovávaných je žádoucí zejména jejich konzervační oprava a repasování, u děl výjimečně cenných potom restaurování. Pokud to jejich stav prokazatelně neumožňuje, je třeba dát přednost přesné kopii před přibližnou či jen náznakovou replikou.

V rámci potřeb soudobého provozu je možné případně změnit způsob členění jednotlivých rámců, šíří vchodu atp., avšak jen tehdy, pokud nedojde k deformaci kompozice celého díla. V kompaktních souborech parterů, zejména historizujících, kde často celá ulice drží jediný rytmus členění, je takovéto „vnitřní přeformátování“ zásadně nežádoucí.

5.6 Krov, střešní krytina, klempířské prvky

Mimořádně významným a aktuálním úkolem památkové péče v Praze je ochrana historických krovů a střešního krytu, to jest vlastní krytiny a způsobu pokládky, včetně opomíjené problematiky prvků klempířských. Jakkoliv tyto části architektonického díla nejsou součástí fasád, spoluvytvářejí s fasádami plášť stavby a jejich obnova proto s obnovami fasád úzce souvisí. V tomto oddíle jsou sumárně shrnuty ty aspekty obnovy střešních partií, které mají k obnově fasád nejvýznamnější vazby. Komplexně je problematice obnovy střešních partií objektů věnován metodický materiál navazující na *„Koncepti účinnější péče o památkový fond v hlavním městě Praze“ – „Metodika pro posuzování nástaveb, půdních vestaveb a ochranu střešní krajiny“*.

Obnova střešních partií se dnes jen v málo případech provádí ve formě jejich údržby či konzervace – většinou je spojena s půdními nástavbami a vestavbami. V takovém případě však zásady ochrany střešních partií ([viz kapitola 5. „Metodiky pro posuzování nástaveb...“](#)) v plné míře dodržet nelze. Je-li však zásah akceptovatelný z hlediska hodnoty objektu a jeho urbánního kontextu, je nezbytné dodržet alespoň jejich podstatnou část, a podřídit se navíc též požadavkům na ztvárnění viditelných prvků. Velmi silný tlak na budování půdních vestaveb či na nástavby objektů činí ze střešních partií objektů patrně nejohroženější část pláště vůbec. Půdní vestavby vedou minimálně k potlačení

historické vypovídací hodnoty podkrovního prostoru a krovové konstrukce a k jeho nahrazení novým obytným prostorem, jež se zpravidla neobejde bez zásahů do trámové konstrukce a eliminace některých jejích prvků. Takovéto zásahy zpravidla vedou k budování nových prosvětlovacích prvků, vikýřů nebo střešních, případně ateliérových oken a nezřídka i ke změně geometrie střechy. V jejich důsledku dochází mnohdy nejen k deformaci objektu, jeho výrazu, věrohodnosti a estetické kvality (Trautmannsdorfský palác čp.159/I na Mariánském náměstí v sobě exemplárně kumuluje veškeré tyto nedostatky), ale i k nepříznivým širším dopadům urbanistickým v oné zvláště hodnotné rovině památkově chráněných území, pro niž se užívá termín střešní krajina.

Budování nástaveb objektů a půdních vestaveb **není** z hlediska památkové péče **v obecné rovině žádoucí, je však v některých případech** méně hodnotných objektů a méně exponovaných staveb při dodržení podmínek pro charakter a vnější podobu ztvárnění takového zásahu **přípustné**. Kvalitní a účinná ochrana střešních partií objektů vyžaduje specifickou a podrobnou regulaci zahrnující jak aspekty ochrany objektu, tak aspekty urbanistické, včetně požadavků na tvarosloví případného zásahu.

5.7 Štítové zdi

Typickým prvkem pražské architektury, příznačným pro území tzv. nedokončených regulací, jsou štítové zdi. Rozeznáváme dva jejich základní typy: **štítové zdi vzniklé na styku regulací a štítové zdi jako výsledek nerovnoměrné hloubky a sklonu střech domů**.

Štítové zdi jsou dokladem stavebního vývoje domů i urbanistického vývoje města a jako takové jsou předmětem ochrany. **Prorážení oken do štítových zdí je obecně nežádoucí** a může být realizováno jen v odůvodněných a výjimečných případech.

5.7.1 Štítové zdi vzniklé na styku regulací

V této kategorii rozeznáváme dva typy štítových zdí: štítové zdi starších staveb, obnažené ustoupením sousedních domů na novou regulační čáru a **štítové zdi novějších ustoupených a převýšených staveb**, k nimž nebyly dostaveny domy v nové regulaci.

V případě první skupiny je možné ve výjimečných případech štítovou zeď „architektonizovat“ například prostřednictvím lizén, jako se tomu dělo i v minulosti, u druhé skupiny je tento zásah sporný a je obecně nežádoucí jej provádět.

Každá architektonizace štítové zdi musí být vždy zevrubně a bedlivě posouzena také z hlediska tvarosloví navrhovaného zásahu, neboť štítová zeď jako prvek stavby není fasádou a musí být proto vždy citlivě, nemechanicky ztvárněna.

5.7.2 Štítové zdi jako výsledek nerovnoměrné hloubky a sklonu střech domů

Tyto štítové zdi jsou součástí střešních partií objektů. Pro zásahy do nich platí obdobná pravidla jako pro štítové zdi vzniklé na styku regulací. Detailnější pozornost jejich problematice je věnována v metodickém materiálu „[Metodika pro posuzování nástaveb, půdních vestaveb a ochranu střešní krajiny](#)“, v kap. 8.8.

5.8 Obnova nádvorních a vnitroblokových fasád

5.8.1 Specifičnost stavu před obnovou

Tyto fasády mají mnohdy specificky prostší, jednodušší charakter, než je tomu v případě fasád obrácených do ulice, a to často již od svého vzniku, kdy představovaly zpravidla méně reprezentativní část stavebního díla. Existuje ovšem nezanedbatelný počet případů opačných, kdy jsou průčelí orientovaná do dvora architektonicky výpravnější, anebo kdy je velmi významná dochovaná architektonická struktura orientována do dvora (rajské dvory klášterů, křídla renesančních domů – Dlouhá čp. 729 a další). Lokalizace zvláště hodnotných fasád ve vnitroblokovém prostoru je občas dána též urbanistickým vývojem, kdy došlo k uzavření či zpevnění blokové struktury a původně do uličního anebo pohledově exponovaného prostoru orientovaná fasáda byla pozdějším vývojem zahrnuta do vnitrobloku (například kostel sv. Bartoloměje, Pachtovský palác čp. 208/I).

Řada dvorních fasád byla v rámci obnov, zejména v socialistické éře, zjednodušena. Fasády prošly tzv. reduktivní modernizací, která ponechala jen část štukových prvků, v rámci plošných obnov byla na řadě území, například v oblasti asanační zástavby Josefova a Starého Města, odstraněna původní litinová zábradlí balkónů, balustrády vnitroblokových střešních teras vestavěných objektů byly mnohdy zazděny, dvorní vrata domů a dveře vedoucí do dvorů byly nahrazeny dobovými typovými produkty nízké estetické i praktické provozní hodnoty (zejména odstrašujícím příkladem necitlivosti byla vrata hliníková), vitrážová schodišťová okna byla hrubě poškozena anebo se ztratila apod. Prostředí vnitrobloků je rovněž mnohdy narušeno vzduchotechnickými prvky zcela bezohledně vedenými po fasádách. Tato v různé míře ochuzená a částečně poškozená památkově chráněná struktura představuje poměrně náročný úkol pro dnešní obnovu. Zejména citlivé jsou redukované dvorní fasády na volbu barevného odstínu, typ nátěrové hmoty a způsob zednického provedení. Při socialistických obnovách byly dvorní fasády mnohdy v rámci celého bloku celoplošně barevně sjednoceny do jediného barevného odstínu (zpravidla okru), který v mnoha případech potlačil historické barevné řešení, vytvořil však sjednocené a mnohdy kultivované barevné prostředí, jehož obnova není jednoduchou záležitostí.

5.8.2 Zásady obnovy dvorních a vnitroblokových fasád

Pro obnovu a ochranu dvorních a vnitroblokových fasád jako plnohodnotné součásti památkového fondu platí zásady a postupy obnovy fasád, uvedené v

[kapitole 1](#). Zejména jde o **zásadu šetrnosti v přístupu k dochované historické substanci, tzv. zásadu věrohodnosti a zásadu kontextuálního přístupu**.

Všestranné uplatnění zde naleznou též všechny základní **strategie prezentace historických struktur** ([viz podrobněji 1. kapitola](#)): konzervační obnova a restaurování, tzv. konzervativní obnova, obnova (rehabilitace) původní barevnosti pláště, restituce starších stavů, udržovací a stabilizační opravy, korektivní (reparační) obnova i redesign. Zejména poslední dvě zmíněné strategie mohou nalézt významné a smysluplné uplatnění v mnoha případech poškozených či méně hodnotných objektů ve vnitroblokovém prostředí.

5.8.3 Specifické prvky vnitroblokových fasád

5.8.3.1 *pavlače*

Pavlače různých konstrukčních řešení a slohového projevu tvoří v širším kulturním povědomí jen relativně málo známou významnou součást pražského památkového fondu. Pavlačí rozumíme před obytné místnosti předsazenou vnější, zpravidla původně otevřenou vodorovnou komunikaci, umožňující vstup do místností v patrech.

Co do jejich průměrné četnosti v zástavbě existují čtvrti, pro jejichž vnitrobloky jsou pavlače příznačné (Karlín, Žižkov), Pražská památková rezervace obsahuje zase jejich nejcennější a nejstarší dochované historické projevy – pavlače (též ochozy) arkádové. Také podíl mladších konstrukčních řešení klasicistních není zanedbatelný. Pavlače jsou nedílnou součástí historického dispozičního řešení staveb a zároveň vytvářejí specifický typ dvorní fasády a jako takové jsou na památkově chráněných územích předmětem ochrany.

Jejich zakrývání do nového obvodového pláště anebo naopak odstraňování je zásadně nepřípustné. Drobnější a méně výrazné úpravy se řídí metodickými zásadami uvedenými v dalších odstavcích.

Z konstrukčního hlediska rozeznáváme *pavlače (ochozy) arkádové* (dále již jen pavlače), nesené pilíři a klenbami v přízemí, z vnější boční strany uzavřené arkádami a zastropené a *pavlače vykonzolované*, z vnější strany omezené zábradlím, z nichž z hlediska specifčnosti památkové ochrany můžeme vydělit *deštěné pavlače s hodnotným dřevěným opláštěním*.

- ❖ **Pavlače arkádové** představují nejcennější stavební typ pavlačí, který musí být obnovován konzervační metodou, s vysokým uplatněním restaurátorských postupů zejména při obnově kamenných prvků. **Zazdívání a zasklívání těchto pavlačí je zásadně nepřípustné.** Třebaže se takováto zásada může zdát samozřejmá, existují případy nedávného zasklení pavlače (v Českém Krumlově v případě významného objektu tzv. Vlašského dvora). Osazování dělicích mříží do těchto pavlačí je zásadně nežádoucí.
- ❖ **Pavlače vykonzolované** představují nejrozšířenější typ pavlačí, zejména u staveb klasicistních a pozdně klasicistních. Předmětem ochrany je

pavlač jako ucelený stavebně-konstrukční prvek, zvláště pak vynášecí a nezřídka často zdobené konzoly, původní, většinou litinová, případně kovářsky zpracovaná zábradlí, a dochovaná původní dlažba. **Zasklívání či případné zazdívání pavlačí do nového obvodového pláště je zásadně nežádoucí a dle hodnoty konkrétního objektu až nepřipustné.**

Osazování dělicích mříží z bezpečnostních důvodů je nevhodným a nouzovým řešením. Přednost je třeba dávat uzamykatelným dveřím vedoucím na pavlač z chodeb domů. Případné umístění takovýchto bezpečnostních mříží musí být vždy individuálně posouzeno; případné nově osazované mříže musí být kultivovaně ztvárněny a korespondovat zejména se zábradlím.

- ❖ **Pavlače deštěné** představují z hlediska památkové ochrany specifický typ pavlačí s mnohdy velmi bohatě profilovaným deštěním či leptanými skly u historizujících staveb. Dřevěné pláště pavlačí, zejména z 19. století, **jsou plnohodnotnou součástí fasád a jejich odstraňování je zásadně nežádoucí** (v současnosti se v projekčních záměrech významně nevyskytuje). V případě fyzicky dále neudržitelného stavu je optimálním způsobem vytvoření kopie dřevěných deštěných prvků. Relativně kvalitní ukázkou takového řešení je kopie deštěné pavlače v domě čp. 80 v ulici U Lužického semináře na Malé Straně.

Je-li samo toto deštění prokazatelně podřadné hodnoty anebo bylo-li při minulých modernizacích jako slohový projev výrazně znehodnoceno, je ve výjimečných případech přípustné vytvořit deštění nové, soudobé, či repliku dobového slohového projevu. Navrhované řešení soudobé by svým výrazem mělo přihlídnout ke slohovému charakteru objektu i výrazu dvorního prostoru. Pláštění kovem a užívání přírodního lakovaného dřeva je zásadně nežádoucí.

5.8.3.2 okna ve vnitroblocích

Ochraně dochovaných oken ve vnitroblocích, otázkám jejich případné nezbytné výměny a ztvárnění nově pořízovaných oken, jakožto i jejich barevným povrchovým úpravám je v praxi výkonu památkové péče v pražských územích pod plošnou památkovou ochranou věnována nedostatečná pozornost. Prostředí vnitrobloku a obecně **menší viditelnost takovýchto zásahů však nezakládá důvod pro slevování ze zásad památkové ochrany.** Existují zde ovšem některé specifické aspekty obnovy, rozdílné od obnovy oken vedoucích do ulice. Ze strany projektantů je těmto oknům také věnována zpravidla menší péče než oknům vedoucím do ulice. Historická okna, zejména okna původní, pořízovaná zároveň s fasádou či její poslední slohovou vrstvou u děl složitějšího stavebně-historického vývoje, přitom představují uměleckohistoricky a dokumentárně velmi cennou historickou substanci a zároveň též důležitou komponentu fasády z hlediska věrohodnosti ztvárnění celého díla. U fasád, které prošly tzv. reduktivní modernizací, zejména šlo o domy z období historismu a eklektismu v oblasti poasanační zástavby, zůstávají tato okna v řadě případů jedinou

nedeformovanou vrstvou fasády a pro zachování historického charakteru prostředí vnitrobloku je nezbytná jejich důsledná ochrana.

V případě jakýchkoliv změn, kromě případů nekvalitních obnov ze socialistické éry, je třeba vždy vyhodnotit kvalitu prvku stávajícího, zejména z hlediska možnosti jeho zachování, i ztvárnění prvku nového z hlediska jeho přesvědčivosti a kvality.

- ❖ **Ochrany hodná okna ve vnitroblocích.** Zejména ochrany hodná jsou výše zmíněná zachovaná okna původní, osazená v rámci stavby díla či spolu s poslední hodnotnou časovou vrstvou fasády. Mimořádnou pozornost si zaslouží již jen vzácně se vyskytující původní dochovaná okna barokní a klasicistní. Nedoceňovanou a v současnosti ohroženou kulturně-historickou hodnotu představuje ale též velmi rozsáhlý fond autentických oken z období historismu, secese i z éry architektury moderní. Rovněž kvalitní okna z pozdějších období osazovaná do fasád starších slohových vrstev nesmějí být podceňována a šmahem nahrazována většinou velmi nedokonalými replikami. To platí zejména o pozdně barokních a klasicistních úpravách ranějších barokních fasád. Ještě nevhodnější jsou řešení stavebně utilitární, tzv. reduktivní modernizace, kde problematika prezentace historické fasády není již vůbec součástí navrhovaného řešení. **Kromě výjimečně zdůvodnitelných případů jsou předmětem ochrany veškerá okna z období historických slohů, historismu a moderny a původní okna architektury z éry moderní.** Mimořádně ohrožená jsou okna schodišťová u staveb z období historismu a eklektismu v souvislosti se zřizováním přistavěných výtahových šachet, dále okna přízemní, osvětlující rozličná zázemí prodejen a kanceláří, a okna pavlačová.
- ❖ **Žádoucí způsoby obnovy.** Způsob obnovy oken závisí vždy na jejich hodnotě a konkrétním technickém stavu. Žádoucí je zejména **konzervace, repasování, případně i restaurování oken**, především v případě děl z období historických slohů. Je-li jejich stav fyzicky neudržitelný, je optimálním způsobem náhrady vytvoření co nejpřesnější kopie. **Přibližné repliky** jsou řešením méně vhodným a **v případě náhrady oken, která jsou součástí významných architektonických děl, jsou nepřijatelné.**
- ❖ **Odstraňování do vnitrobloku orientovaných oken a jejich náhrada okny rozdílnými.** Do této kategorie obnovy patří takové zásahy, kdy jsou namísto odstraněných oken dochovaných osazována okna lišící se svým členěním, případně materiálem a někdy i postavením vzhledem k líci fasády. V případě, kdy je restituace staršího stavu možná, je třeba vždy požadovat co nejdůvěhodnější ztvárnění nového prvku, včetně dodržení specifických dobových konstrukčních a dílčích řemeslných pravidel a znaků.

5.8.3.3 osazování mříží a rolet

- ❖ **Osazování mříží a rolet.** Se zvýšenými požadavky na bezpečnost dochází v prostorech vnitrobloků v současnosti k osazování mříží či rolet zejména u oken přízemních prostorů anebo například u oken v prvních poschodích, dostupných z teras vnitrobloku. Osazování těchto prvků je v principu přípustné. Mříže osazované z bezpečnostních důvodů je ovšem třeba považovat za prvek fasády a vyžadovat jejich kultivované ztvárnění. Nevhodné jsou mříže hrubě a utilitárně ztvárněné, zejména v případech dovnitř otevíravých oken, kdy předstupují před líc fasády, a mříže neodpovídajícím způsobem zdobné. U staveb z období historických slohů a historismu je třeba dávat zásadně přednost mřížím před typovými bezpečnostními roletami.

5.9 Ostatní pláště – zdi a hradby

Obnova zdí a hradeb v pražských památkových územích probíhá dnes na koncepčně nedostatečné úrovni a způsobem, který poškozují specifickou památkovou podstatu těchto významných komponent městského prostředí. Pro obnovu se nevolí nejvhodnější metoda konzervační, ale spíše nepromyšlené postupy víceméně ryze stavitelské, vedoucí k výraznému odstraňování starých omítkovin, masivnímu novému nahazování a často k mechanickému přetírání obnovovaného díla nevhodným nátěrem (příkladem, kde se všechny výše uvedené charakteristiky kumulují, jsou zdi okolo Nových zámeckých schodů). Výsledkem je nejen potlačení jakéhokoliv kouzla obnovovaných objektů, ale též jejich značná nevěrohodnost, a to i v případě velmi cenných děl středověkých! V případě radikálního nového nahazení Hladové zdi se jedná o jednu z největších proher památkové péče v 90. letech, jejíž podstata spočívá v neschopnosti adekvátně ohodnotit současný stav památky a prosadit vhodnou strategii k její obnově.

Při obnově zdí je nezbytné mít na vědomí, že stopy času a dílčí poškození nejsou nutně závadou z hlediska památkové podstaty objektu a že zpravidla ani nejsou vnímány jako nedostatek estetický, ale spíše naopak.

Cílem obnovy proto musí být především zastavení chátrání objektu a ve většině případů následná konzervace a restaurátorské doplnění a sjednocení objektu takovým způsobem, aby netratil svou charakteristickou vypořádací hodnotu. Tento požadavek platí **bez výhrad pro stavby fortifikační** a je **nanejvýš žádoucí**, aby byl též uplatňován u zdí zahrad, zejména v oblasti Malé Strany a Hradčan, na Novém Městě pak zejména Karlova, pokud nebude cílem obnovy rozsáhlejší restituace původního stavu zahrad.

Kvalitní obnova historické zdi není jednoduchý úkol ani pro projektanta, ani pro stavební firmu. Vyžaduje specifické způsoby práce – podrobný **projekt konzervace**, který na základě nálezů zobrazuje celé dílo a stanoví postup práce

v každém jednotlivém vymezeném místě, a velmi citlivou a zručnou pracovní sílu na straně stavební firmy.

Zvýšené ochrany si zaslouží **zdi nábrežní**, především jejich **niveleta, tvar, spárořez a používaný kámen**. Svévolné měnění těchto charakteristik, jako se tomu stalo v souvislosti s výstavbou hotelu Four Seasons na Starém Městě, je nepřípustné.

V případě zdí v kompaktní uliční zástavbě, které jsou přímo propojeny s okolními stavbami a tvoří jejich kompoziční součást, je nezbytné provádět jejich obnovu v souladu s obnovou celé stavby, respektive jejího pláště. V případě zdí a teras-součástí historických zahrad je strategií obnovy nezbytné podřídít celkovému památkovému záměru.

Pražské hradby, zdi a terasy významně spoluutvářejí památkový charakter, ba přímo genia loci města. Radikální a bezduché opravy, které stírají jejich půvab úplným odstraňováním stop času, mechanickým nahazováním a celopokryvnými nátěry, jsou v řadě případů nepřípustnými, minimálně však nevhodnými způsoby obnovy. Zachování památkové podstaty a půvabu této důležité součásti pražského prostředí, zejména prostřednictvím uplatnění konzervační metody, je prioritním úkolem památkové péče.

6. Barevnost fasád

Otázka barevného řešení fasád patří mezi nejběžnější, zároveň však také nejobtížnější úkoly, které přináší jejich obnova. Nový barevný nátěr přináší zpravidla (kromě případů, kdy je užito strategie konzervativní obnovy) zřetelnou proměnu tvářnosti objektu, danou nejen optickými kvalitami nového barevného nátěru, ale často i překvapivým (a mnohdy nevhodným) barevným tónem či uplatněním různých barev u různých tektonických prvků fasády.

Obnova barevného řešení přináší nejen možnost rehabilitace barevnosti jako významné složky architektonického výrazu stavby, ale i nebezpečí dezinterpretace architektonického díla. Od sedmdesátých let se obnovy zaměřené na rehabilitaci původní barevnosti pláště postupně staly do té míry normou, že konzervativní obnovy jsou v širší památkářské obci nezřídka považovány za metodicky ne zcela korektní! Četné dezinterpretace objektů prostřednictvím nově zvolených a svévolných barevných řešení, jakožto i svého druhu „vizuální rozpad“ nejcennějších částí pražských památkových území špatně volenou barevností (zejména například Malé Strany v partiích okolo Úvozu a staroměstských nábřeží) jako jejich důsledek, vyžadují mnohem koncentrovanější pozornost na otázku barevnosti při praktickém výkonu památkové péče.

Tato kapitola podává přehled o převažujících nedostatcích při obnově barevnosti, definuje postupy žádoucí i nevhodné, dále se pak zabývá vazbou jednotlivých barevných prvků z hlediska ustrojení stavby jako uměleckého díla i historicky zakotvené struktury.

6.1 Přehled nedostatků při obnově barevnosti fasád

Obtíže a s nimi často úzce související nedostatky při obnově barevnosti je možné rozdělit do několika vzájemně spojených základních skupin: 6.1.1 obtíže při nalézání a interpretaci původních a dalších barevných vrstev, 6.1.2 nedostatky v rámci průzkumů a schvalování barevnosti, 6.1.3 nedostatky technologické a realizační, 6.1.4 problematické vlivy subjektivních preferencí účastníků procesu obnovy, 6.1.5 existence a vliv problematických širších trendů barevných řešení.

6.1.1 Obtíže při nalézání a interpretaci starších barevných řešení

U děl složitějšího historického vývoje je někdy obtížné učinit si dostatečně přesný obraz o nejstarším barevném řešení. Nejstarší dochovaná resp. identifikovatelná barevná vrstva je mnohdy dochována jen ve zbytcích, nepostačujících pro její věrohodnou obnovu. Nejstarší zachovaná vrstva také nemusí být nejstarším barevným krytím dochovaných povrchů.

Identifikovaný barevný vzorek bývá navíc zkreslen působením povětrnostních podmínek z doby, kdy byl nátěrem svrchním, či chemických procesů pozdějšího staletého překrytí nátěry novějšími. Barevný nátěr v místě odběru vzorku také

nemusel být vždy krycí, mohl být lazurní nebo dokonce malířsky zpracovaný, například mramorováním, anebo mohl být součástí malovaného architektonického článku, například lizény. Komplikovaná je rovněž interpretace barevných vrstev v dochovaných souvrstvích. Zejména přesné stanovení toho, jaké barvy se uplatňovaly v jednotlivých časových obdobích na jednotlivých člancích. Fasády také nemusely být vždy obnovovány anebo líčeny jako celek, změny se mohly týkat jen jejich částí. (Proto je mimo jiné nezbytné provádět průzkumy na více místech a tak, aby zasáhly veškeré důležité články.) Pozdější slohové úpravy fasád často nevedly k úplné eliminaci starších nátěrů, týkaly se například úprav oken, šambrán, bosáží atp., významně však proměnily plastický charakter a výraz díla. Zcela specifická je problematika kamenných prvků, jimž je věnován [oddíl 6.4.2](#) této kapitoly.

Proto **návrat k nejstarší dochované barevné vrstvě není vždy správný a nesmí být automatický**. Musí být pečlivě posuzován z hlediska věrohodnosti díla.

6.1.2 Nedostatky v rámci průzkumů a ověřování zvolené barevnosti

Tyto nedostatky spočívají především v nedostatečném rozsahu a reprezentativnosti záběru průzkumů, v jejich nepřesné a nedostatečné interpretaci a v příliš malé velikosti zkušebních vzorků nátěru nového. Zejména nevhodný je způsob, kdy je barevný odstín vybírán přímo ze vzorníku. Takový postup – vzhledem k charakteru a kvalitě nabízených barevných tónů – fakticky popírá úsilí o věrnou rehabilitaci původní či starší barevnosti.

6.1.3 Nedostatky technologické a realizační

I kvalitní barevné řešení z hlediska volby barevných tónů a jejich umístění na fasádě může být poškozeno aplikací nevhodné nátěrové hmoty, zejména disperzní, rozpouštědlové či barev s hrubými frakcemi nebo s přílišným obsahem plnidel. Specifické složení řady nátěrových hmot se projevuje též specifickými účinky jejich vizuálního působení a optických kvalit povrchů. Lesklé povrchy barev disperzních, hrubost jejich struktury či typické a skutečně odpudivé, nekulturní a nedůstojné špinění povrchů barev akrylátových, jsou, kromě ztráty věrohodnosti a nedostatečných estetických kvalit, vždy též deformací byť správně či vhodně vybraného barevného tónu.

6.1.4 Problematické subjektivní vlivy účastníků procesu obnovy

Schopnost rozlišování a sladění jednotlivých barevných tónů není automatická, představuje specifickou dovednost a souvisí též s dobovou výtvarnou kulturou. Nedostatečná citlivost pro barvy a nerefektovaný vliv intenzivních barevností, jaké se dnes uplatňují například v reklamě či vizuální komunikaci vůbec, stály nepochybně za mnoha zcela nepřiměřenými, nevěrohodnými a agresivními barevnými tóny a řešeními, jež se v pražských územích pod plošnou památkovou ochranou v 90. letech uplatnily (budova

Žofína na Slovanském ostrově, Janáčkovo nábřeží čp. 1075 na Smíchově, Vojtěšská čp. 215/II a desítky dalších).

Kromě toho existují i vědomější a reflektovanější preference barevností u účastníků obnovy fasád.

Na straně investorské jde mnohdy o snahy barevným řešením nepřiměřeně zdůraznit nemovitost, což se zpravidla děje na úkor staveb okolních, anebo zdůraznit její novost či světlost a fakticky programově potlačit, zastřít hodnotu stáří.

U pracovníků pražské památkové péče existuje silná obava z barev tmavých a z hlubokých tónů. Ta je do jisté míry oprávněná, vzhledem k nevěrohodnosti některých ostrých, „syntetických“ tónů (Dražického náměstí čp. 58 a 59, Mostecká čp. 47 a 54 na Malé Straně, Dlouhá čp. 643 na Starém Městě) či nevěrohodných tónů „cukrárensky“ pastelových (viz například obnovu nábřežních průčelí domů na Masarykově nábřeží), jež přinesly zbrklé aplikace vzorníků nátěrových fasádních hmot v devadesátých letech. Tato nedůvěra zasáhla ovšem i pro historickou a historizující architekturu typické syté tóny zemité (zejména okry a tmavší tlumené zeleně), pravděpodobně z důvodů nerozlišování mezi nevěrohodnými a historickými pigmenty nedocílitelnými některými ostrými odstíny současných fasádních barev a tradičními a věrohodnými tóny zemitými. Ty z pražského prostředí neodůvodněně mizí a uplatňují se jen zřídka.

6.1.5 Širší problematické trendy barevných řešení

Barevná řešení, jež jsou výsledkem „součinu“ zmíněných subjektivních preferencí, jsou v současnosti natolik rozšířená, že je můžeme považovat za převládající či nejsilnější trend v obnově barevných řešení v Praze. Mnohdy sporná a nepřiměřená snaha pražské památkové péče „rehabilitovat barvy“, spojená ze strachem z výrazných tónů, vede k **tendenci tlumit barvy jejich přesvětlováním**, a to bez ohledu na nálezové situace na objektech, které nezřídka překvapují právě sytější zemitými tóny. **Tato tendence je zásadně nesprávná**, jde proti samému smyslu takto pojatých nebo alespoň deklarovaných rehabilitačních tendencí a může být dokonce chápána jako nepochopení pražského genia loci! To platí samozřejmě a zcela pro nevěrohodné a křiklavé „tóny syntetické“, ale i pro „nijaké“ a nevýrazné, nevkusně volené tóny pastelové a špinavě bílé „nebarvy“.

Celá **kultura obnovy barevnosti pražských fasád** v územích pod plošnou památkovou ochranou, **založená na užívání omezenější škály zemitých tónů**, které barevně definovaly městské centrum, **byla v 90. letech rozvrácena!** Nebyly však nahrazena **adekvátní kvalitou výběru** z bohatší barevné škály, kterou je dnes možné díky prohloubenému poznání historie objektů i větší škále pigmentů věrohodně používat.

Pozitivním rysem současné situace je, že se prohlubuje reflexe historické barevnosti architektury též z hledisek technologických, provádějí se obnovy s vnitřně probarvovanými omítkami, u velmi rozsáhlých a významných staveb (Obecní dům) již nedochází k experimentům s barevností či technologiemi. Z hlediska dalšího vývoje obnovy barevnosti pražských fasád je významné

především poukázání na existující závažné nedostatky, mající charakter trendu, a jejich potlačení.

6.2 Zejména nežádoucí a nepřipustné postupy při obnově barevnosti

- ❖ Při obnově barevnosti je nežádoucí mechanicky prezentovat nejspodnější nalezenou vrstvu, bez ohledu na další slohový vývoj fasády a urbánní situaci, a přisvětlovat ji s cílem ztlumení její případné výraznosti.
- ❖ Volba ahistorických barevných tónů, zejména zelených a fialových, jejichž odstíny byly tradičními vápennými technologiemi fasádních nátěrů nedosažitelné, je nepřipustná.
- ❖ V drtivé většině případů je nežádoucí řešit otázku barevnosti výběrem extrémně světlých tónů, blížících se mnohdy barvě bílé.
- ❖ Z hlediska zachování věrohodnosti obnovovaného objektu je třeba se vyhýbat nevhodným postupům, popsaným v kapitole IV/2. Nezbytné je omezit škálu nátěrových fasádních hmot používaných pro historické objekty a nadále nepoužívat nátěrové hmoty technologicky nekompatibilní s fasádami, které vedou k ahistorickým kvalitám povrchů a nevhodně stárnou. **Používání rozpouštědlových a disperzních (zejména akrylátových) barev při obnově památkového fondu v Praze je nepřipustné.** Silikonové barvy je možno užít jen v případech nevhodnými nátěrovými hmotami zdegradovaných omítkovin, kde pro nenasákavost povrchu nelze užít barev minerálních.

6.3 Žádoucí postupy při obnově barevnosti

Vhodnými a žádoucími postupy při obnově barevnosti rozumíme takové volby barevných tónů a jejich případného rozložení po tektonických člancích, které jsou věrohodné a zároveň esteticky přijatelné. K tomu je zpravidla zapotřebí (pokud není volena konzervativní obnova) řada průzkumových sond a promyšleně stanovená koncepce obnovy barevnosti pláště jako celku.

6.3.1 Průzkumy barevnosti

Průzkumy barevnosti je třeba provádět v přiměřeném rozsahu tak, aby podaly vždy obraz o barevnosti významných článků fasády. Vhodné je zjištění barevnosti článků kamenných, pokud se dochovaly její stopy, které mají ještě vypovídací schopnost, a průzkum barevnosti oken. Vhodné je rovněž analyzovat vývoj barevnosti objektu i to, jakým způsobem kopíroval například dílčí slohové proměny fasády. To platí zejména pro případ, kdy se při rehabilitaci barevnosti není možné vrátit pro slohové proměny k nejstaršímu barevnému řešení.

6.3.2 Vyhodnocení průzkumu a koncepce obnovy barevnosti

Vyhodnocení průzkumu barevnosti, zvláště v případech objektů se složitějším historickým vývojem, je náročnou odbornou prací, jejíž poznávací význam přesahuje rozměry obnovy konkrétního objektu. Vyhodnocení průzkumů je základem pro kompetentní volbu barevného řešení v rámci procesu obnovy. Složitost problematiky neumožňuje stanovit jednoduchý recept pro volbu barevného řešení, je však vhodné vycházet z následujících doporučení.

- ❖ Pokud není volena konzervační či konzervativní strategie obnovy, je vhodné usilovat nejen o rehabilitaci omítaných částí fasád, ale zejména též o rehabilitaci barevnosti oken. Ta byla v průběhu 20. století u architektury z různých slohových období velmi často přetírána krycí, povětšinou emailovou barvou bílou či v tónech slonové kosti, jež zejména zesiluje jejich vizuální uplatnění ve fasádách. Barevné řešení omítaných ploch proto musí být v každém případě vztaheno k obnovované, případně neobnovované barevnosti oken.
- ❖ Zvážena musí být také problematika barevnosti či povrchové úpravy dalších významných komponent fasád, například prvků kamenných, jimž je podrobněji věnován oddíl 3 této kapitoly, dále pak významných prvků štukových, zejména jsou-li ošetřeny a prezentovány restaurátorským způsobem. Dílo musí být prezentováno jako celistvá, avšak historicky zakotvená struktura.
- ❖ V případě **děl jednoduchého stavebně-historického vývoje**, jejichž fasády neprošly následnými slohovými úpravami (zejména u staveb neorenesančních a z období historismu vůbec), je možné doporučit **návrat k původnímu barevnému řešení**, pokud je doložitelné. Při interpretaci průzkumu a volbě nového barevného řešení je třeba zejména bedlivě sledovat případnou přítomnost umělého kamene a vnitřně probarvovaných omítek (jež nezřídka imitovaly vtláčováním režné zdivo cihelné), a zpravidla tyto části fasád neopatřovat krycími nátěry a nesjednocovat je s ostatními omítanými částmi. V průzkumech zjištěnou barevnost, zvláště zdá-li se neobvyklá, je třeba posoudit též ve vztahu k urbanistickému kontextu. Nachází-li se objekt v relativně barevně kompaktní frontě domů, například u některých pražských nábřeží, je třeba se při volbě barevného řešení neunáhlivat a **v případě, kdy by mohlo dojít k vizuálnímu rozpadu širšího celku, od této barevnosti raději ustoupit**. Při vyhodnocování kontrastnosti vstupu nového barevného řešení do stabilizovaného souboru je třeba mít na vědomí, že nejen výrazné barevné tóny, ale i přílišná světlost nového řešení je prvkem obvykle mnohem výrazněji rušivým než tmavé barevnosti zemité. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že zejména architektura neorenesanční, vztahující se ke kamenné, „klasické“ architektuře renesanční jako k východisku a estetickému ideálu, volila mnohdy tóny zemité, šedé

- a okrové, “kameni blízké“ a zpravidla též tmavší, než jaké přináší dnešní trend přesvětlování fasád. Takovýchto případných nálezů je žádoucí se nebát a neignorovat je.
- ❖ V případě **děl složitějšího stavebně-historického vývoje nemůže být návrat k původní či nejstarší doložitelné barevnosti pravidlem** z důvodů popsaných zejména v oddílu 1/a této kapitoly. Proto je nezbytné vždy vyhodnotit slohové proměny objektu a konzistentně barevně interpretovat některou z doložitelných fází či vrstev barevného řešení. Zejména u významných staveb z období historických slohů je při jejich barevném řešení třeba dbát na věrohodnost každého jednotlivého barevného tónu, na jejich barevné sladění a vztah k tektonice díla. Zejména v Pražské památkové rezervaci je nezbytné zohlednit urbanistický kontext zvoleného řešení.
 - ❖ V případě, že **jsou starší barevné vrstvy nedoložitelné anebo se zdají pochybné a nevyhovující, je vhodné zvolit konzervativní obnovu, případně postupovat metodou analogie a převzít vyhovující barevné řešení dobové u díla stejného charakteru.** Metoda analogického převzetí je vhodnější u mladších děl z období historismu, konzervativní obnova potom u starších a významnějších děl.
 - ❖ Konečně, **je-li zároveň nevyhovující i současná podoba díla a není proto možné použít obnovu konzervativní, je barevné řešení obnovovaného díla fakticky nově vytvářeno.** V takovém případě je nevhodné volit barevná řešení extrémní, v pražských podmínkách zejména ostře růžová, fialová a zelená. Vhodné je, vzhledem k desetiletí převažujícím trendům barevného vývoje pražských fasád, volit (kromě většiny případů architektury moderní) ze škály okrů.
 - ❖ Při obnově fasád je třeba dodržovat technologické postupy uváděné v kapitole IV/3.

6.3.3 Návrhy barevnosti fasád a jejich projednání

Po vyhodnocení průzkumů starších barevností fasád a jako doklad koncepce barevného řešení obnovované fasády **je nezbytné vypracování barevného návrhu** minimálně v jedné variantě, který je povinnou součástí projektové dokumentace. **Tento návrh vypracovaný v měřítku 1:100 až 1:50 dle velikosti a složitosti objektu musí poskytnout dostatečně podrobný, přesný a zejména barevně věrný obraz barevnosti obnovované fasády.** Z předloženého návrhu musí jednoznačně vyplynout barevnost všech architektonických článků, barevnost oken a dalších prvků, jsou-li zahrnuty do nového barevného řešení. Výtvarná technika prezentace není striktně předepsána, je však nezbytné, aby barevnost ploch návrhu nebyla schematická, aby byla při obnově dodržena a aby odpovídala barevným tónům reálně dosažitelným na omítkách. Barevný návrh je třeba vždy doplnit i barevnou fotografií kontextu okolní zástavby tak, aby bylo možno navrhované řešení posoudit v širších souvislostech.

Tento návrh by měla doprovázet legenda zhodnocující průzkum barevnosti, případně krátký text zdůvodňující navrhované řešení. Barevnost nalezených vzorků a barevnost návrhu budou ověřeny a posouzeny pracovníkem památkové péče. Definitivní barevný odstín bude schválen až po provedení vzorku přímo na fasádě, a to o minimálním rozsahu 1 m². U vícebarevných fasád musí být provedeny vzorky vhodně zachycující všechny použité barevné tóny ve vzájemných vazbách. Barevný návrh může být na místě korigován, pokud se na vzorku prokáže, že je nevhodný.

Barevný návrh není nezbytné provádět u strategie prezentace konzervativní obnovy, kdy je současné barevné řešení uznáno za vyhovující a barevnost fasády se tudíž nemění. I v tomto případě je však nezbytné po provedení vzorku na místě určit definitivní barevný odstín.

6.4 Barevnost některých významných prvků a jejich vazby

Při obnově barevnosti fasád je třeba neomezovat pozornost jen na průčelí či uliční fasády staveb, ale věnovat náležitou pozornost i kvalitě obnovy fasád dvorních (vnitroblokových) a štítových zdí. Specifickou problémovou oblast tvoří též barevné pojetí kamenných prvků a barevnost oken. Těmto otázkám jsou věnovány následující oddíly.

6.4.1 Barevnost štítových zdí a komínů

Specifická role štítových zdí v rámci pláště stavby a zejména pak v kontextu okolní zástavby i širších panoramatických pohledů nebývá v praxi respektována. Štítové zdi se přetírají v barvě uliční fasády anebo velmi světlými, téměř bílými odstíny. V obou případech dochází k nadměrnému zvýraznění této části pláště ve střešní krajině, mnohdy, například v partiích Úvozu a Malé Strany vůbec, doslova k jejímu vizuálnímu rozpadu. Štítové zdi vznikají jako důsledek nestejně hloubky domů, různého sklonu střech a výšek hřebenů anebo jsou přímo projevem urbanistického vývoje, kdy novější regulace, například v případě převýšených historizujících nájemních domů v kontextu historické zástavby, nebyly dokončeny. Štítové zdi představují laterální prvek fasády (pláště), který je **nevhodné a historicky nesprávné zvýrazňovat**.

Je zejména nepřijatelné používat k jejich líčení barvy bílé, zelené a šedomodré a odstínů růžových a fialových. Nejvhodnější je štítovou zeď nenatírat a ponechat ji v barvě přírodního štuky anebo zvolit tón nátěru v barvě přírodního štuky, případně některý z tlumenějších odstínů okrových.

Jiná situace nastává, je-li štítová zeď výrazněji a slohově konzistentně architektonizována, takže částečně nabývá charakteru fasády. V takovém případě musí být její barevné ztvárnění vždy předmětem velmi bedlivého individuálního posouzení.

Při obnově komínů převažuje mechanická „rehabilitační praxe“ spočívající v jejich bílých nátěrech. Vzhledem k tomu, že mnohé nátěry nebyly prováděny minerálními barvami a nemají schopnost přirozeně stárnout, došlo ke značnému

vizuálnímu rozpadu střešní krajiny nápadně bílými špinícími se tělesy komínů. Z tohoto důvodu se jako nejvhodnější jeví ponechání komínů v přírodní omítce, případně volba identického nebo velmi podobného barevného tónu.

6.4.2 Barevnost kamene

Barevné pojednání (líčení) kamenných prvků představuje jeden z nejobtížnějších a v jistém smyslu i nejriskantnějších zásahů do obnovovaných fasád, který zůstával po dlouhá léta neřešen. Polychromie kamenných prvků byla považována za nežádoucí a její zbytky často bývaly v intencích dobových zásad při obnově fasád cílevědomě odstraňovány.

V případě plného obnovení barevnosti pláště jako celistvého díla je pomíjení barevného nátěru kamenných prvků, zejména u staveb z období historických slohů a těch staveb, kde existuje jistota barevného nátěru, nepochybně jistou formou nedůslednosti. Ta však zpravidla mívá většinou své umělecko-historické i estetické oprávnění.

Návrat k barevné polychromii lze doporučit v případech, kdy je původní či starší barevnost věrohodně doložena a tvoří-li zároveň promyšlenou součást barevné kompozice celého obnovovaného pláště. (Za polychromii nelze považovat tónování kamene napouštěním v rámci jeho konzervace. Příliš výrazné lazurní napouštění, zejména pak začerňování kamenných prvků, je v mnoha případech stejně nevhodné jako krycí polychromie.)

Návrat ke krycímu barevnému nátěru je nevhodný zejména v těchto případech:

- ❖ Při obnově fasád ze slohových období, kde kamenné prvky nebyly barevně zpracovávány.
- ❖ Když není barevnost kamenného prvku vůbec doložitelná, kamenný prvek je časem zpatinován, vyznačuje se „hodnotou stáří“.
- ❖ Když jsou kamenné prvky výrazně poznamenány povětrnostními vlivy, ztratily přesný tvar a obrys, jejich sjednocení s obnovenou fasádou by nebylo přesvědčivé a věrohodné.
- ❖ U uměleckých děl, zejména plastik a soch a u těch prvků pláště, které jsou s těmito díly spojeny do jediného kompozičního celku (například barokní portál nesený atlanty či mýtickými tvory); v případě reliéfů, zejména heraldického charakteru, je možné po zralé úvaze učinit výjimku.
- ❖ U pouze pískem probarvovaných štuků (omítek).
- ❖ Byla-li polychromie odstraněna důsledně zároveň s celkovým zpracováním povrchu (například jeho přepemrlováním či přetesáním dlátem nebo špičákem) či souvisela-li s celkovou historizující úpravou fasády, která má kvalitu plnohodnotné vrstvy.
- ❖ Konečně, v takovém kontextu zástavby, kde jsou kamenné prvky nelíčené a nově vytvářené barevné krytí povrchu u jednotlivé stavby by mohlo narušit konzistentnost celku.

V případě obnovy nátěru kamenných prvků je vhodné její provádění restaurátory. V případě restaurování uměleckých výtvarných a uměleckořemeslných děl, kdy

je případné barevné zpracování povrchu součástí procesu restaurování, musí být prováděno restaurátorem nezbytně.

6.4.3 Barevnost oken

Barevné ztvárnění oken je v rámci obnovy fasád, zejména v porovnání s intenzivní tendencí rehabilitovat omítané plochy, oblastí až překvapivě zanedbávanou. I při výrazných proměnách barevného řešení fasády se nezřídka zůstává u ahistorického pozdního nátěru oken v bílé či v barvě slonové kosti. Případných tmavých odstínů je dosahováno někdy nevhodným mořením nejrozšířenějšími standardními odstíny, zatímco například technika fládrování, dodávající živost povrchu a běžná zejména u eklektického historismu, neobaroka a secese, se prakticky neužívá. Vzácně dochované barevné nátěry bývají dodnes přetírány do odstínů téměř bílých (Salváterská 932/I). Případné intenzivnější barevné nátěry mohou narazit na syrovost až nevěrohodnost monochromně pojednaného tónu (dům čp. 747/I v ulici Templové). **Dochází-li k rehabilitaci původní barevnosti fasády, je nanejvýš žádoucí zahrnout do ní i okna.** Jejich časté, neodůvodněné „vynechání“ zabraňuje kvalitnímu výsledku obnovy.

6.5 Výsledné barevné řešení

Barevné řešení obnovované fasády by mělo být výsledkem pečlivého zvážení výše uvedených dílčích a speciálních problémů. Zejména v případě fasád vícebarevných, nemonochromatických, je třeba posoudit rozdílnou barevnost uplatňovanou na různých místech vzhledem k tektonice díla a vzhledem k plasticitě jednotlivých článků. Tektonika historického díla může být nevhodným rozložením různých barev hrubě zkeslena (kostel sv. Ignáce na Karlově náměstí), jemnější plasticita pak zcela potlačena a nahrazena pouze fakticky vnímatelným kontrastem barevným (severní průčelí Klementina). Při volbě monochromatického řešení jsou vzhledem ke kontextu okolní zástavby některé odstíny málo vhodné. U barokní architektury je například v pražském kontextu nevhodné volit monochromatická řešení šedivá (Michalská čp. 433/I, Sněmovní čp. 175 na Malé Straně), neorenesanční fasády zase ztrácí svou estetickou svébytnost při volbě velmi světlých tónů blížících se bílé.

Volba monochromatického či vícebarevného řešení je závislá především na zjištěných průzkumech barevnosti jednotlivých objektů, které by měly být respektovány. Obecnější pravidla je obtížné stanovit, **povšechná obecnější zjištění o vícebarevnosti například historických fasád a o úplné či relativní monochromatickosti fasád z období historismu mohou být jen pomocným vodítkem.** Obecná a ahistorická preference jedné z tendencí je nepřípustná a představuje vlastně jen analogii k nedokonalému poznání vývoje historických objektů, jak ji představovala letitá tendence k plošné monochromatickosti a později opačná tendence, „rozbarvující“ radikálně a neprůkazně i fasády

ustrojené pouze k přijetí monochromatického tónu, zejména pak některé fasády neorenesanční.

U děl složité tektoniky (zejména například radikálního baroku) je třeba vždy sledovat rozložení jednotlivých barev a odstínů tak, aby nedošlo k rozpadu tektonického výrazu díla. Také v tomto případě platí zásada neunáhlovat se či **možnost volit obnovu konzervativní.**

6.6 Barevnost, kompozice a celistvost díla

Veškeré interpretace fasád, respektive plášťů z hlediska jejich barevnosti, poměru rezných a omítaných ploch, jakožto i případných retuší a patinací, musejí zohledňovat celistvost pláště jako uměleckého díla. Jednotlivé jeho komponenty **je nejen nevhodné násilně sjednocovat, ale i prezentovat protikladným způsobem**, který tuto celistvost rozkládá a v případě děl slohově jednotných a nepřestavovaných je přímo matoucí. Typickým příkladem může být prezentace pláště profesního domu na Malostranském náměstí čp. 2/III, kde jsou zkombinovány nově aplikovanou načernalou patinou velmi ztmavlý kámen a velmi světlé a patrně ahistoricky „přesvětlené“ nově natřené ostatní omítané části pláště. Do díla jsou tak svým významovým vyzněním vloženy neopodstatněně jakoby dvě časové vrstvy. Část díla je „konzervována“, manifestuje hodnotu stáří, jiná část je nevěrohodným způsobem a s resignací na tuto hodnotu rehabilitována.

Chabost výsledku ještě podtrhuje skutečnost extrémního světelného kontrastu kamenné a omítkové části pláště, který zcela potlačuje ostatní velmi jemné, avšak velmi významné prvky architektonické kompozice vytažené v omítce, zejména římsy. Výsledkem je narušení harmonické architektonické kompozice tohoto významného díla.

I v případě, kdy protikladné interpretace stáří budovy nesledují přímo architektonické články, ale prostě jen plochy starší, konzervované a plochy nově upravené, rozkládá výsledek protikladných interpretací jednotlivých částí fasády celistvost díla a jeho vnímání jako jednotné umělecké struktury. Typickým příkladem může být obnova pláště rotundy sv. Longina na Rybníčku s tvrdým přechodem části kamenného pláště a nově doomítnutých ploch – namísto relativně celistvé a časem zformované románské architektury je neodůvodněně prezentováno cosi, co bychom mohli chápat jako jakési „archeologické torzo“.

7. Základy poetiky obnovy fasád

7.1 Obnova fasád jako komplex odborných činností a úloha architektonicko-výtvarné kreativity při obnově fasád

Obnova fasád je odbornou činností, využívající umělecko-historické poznání, metody památkové péče a technologické a odborné znalosti z oboru projektování staveb, ale též činností výsostně kulturní, pro niž se užívá někdy termín „umění obnovy“. Tato dimenze obnovy nebývá v oblasti památkové péče příliš zdůrazňována. Především proto, že je spojována se svévolnými, nevhodnými zásahy do umělecko-historické podstaty obnovovaných objektů. To však nic nemění na skutečnosti, že v průběhu obnovy dochází k řadě tvůrčích a svého druhu uměleckých rozhodnutí.

Poetikou obnovy rozumíme vědomé a zdůvodněné architektonické, výtvarné a restaurátorské postupy, realizující obnovu fasády (pláště) jako uměleckého architektonického díla a svého druhu výtvarné struktury jak z hlediska zachování její vypovídací hodnoty, tak z hlediska jejího vyznění v širších celcích.

Poetika obnovy je nenahraditelnou tvůrčí interpretační dimenzí procesu obnovy, přítomnou – minimálně jako důsledek – i v nejvýrazněji orientovaných objektivizačních tendencích. Musí být pevně zakotvena v reflexi stavu díla před obnovou, v analýze jeho širších vztahů, vycházet z vyhodnocení jeho příznivých i méně příznivých stránek, včetně estetické stránky jeho podoby zformované časem.

Typická přítomnost uměleckořemeslných, případně restaurátorských postupů v průběhu prací navíc vytváří z obnovy díla též do jisté míry v postupu prací se vyvíjející tvůrčí činnost.

Rutinní obnovy, které přinášejí pouze technologické postupy a mnohdy nevhodné návyky (zejména technický perfekcionismus likvidující, „zarovňávající“ projevy ruční práce), vedou k jalovým výsledkům, které potlačují půvab obnovované architektury, a ve svých důsledcích i její věrohodnost.

Třebaže v současnosti neexistuje žádná ustálená „psaná poetika“, v řadě jednotlivých případů obnovy můžeme rozpoznat například intenzivní snahu o to, aby se fasáda zaskvěla ve své původní podobě, nebo snahu o zachování hodnoty jeho staří, či touhu manifestovat, že fasáda byla právě teď, v současné době, opravena.

Zvláště intenzivně se přítomnost poetické složky projevuje, jsou-li obnovovány prvky zaniklé, či dokonce prvky ve struktuře stavby nikdy neexistující. Zde do procesu obnovy vstupuje též současné architektonické myšlení a kulturní citění, které se, byť velmi zprostředkovaně, do starší struktury promítá. Je-li součástí koncepce obnovy co nejpřesnější kopie zaniklého prvku, vynořuje se občas otázka historické oprávněnosti a „pravdivosti“ takového zásahu a jeho vztahu k prvkům skutečně dochovaným, autentickým, která může být konfrontována s potřebou estetického scelení díla. Jednoduché odpovědi v této oblasti neexistují, obtížné je i obecnější stanovení preferencí. Estetická interpretace se

samozejmě může rozejít s památkovou podstatou objektu. Korektní objektivizující tendence může vytvořit výsledek, který nebude působit jako umělecké dílo. Nicméně následující text nabízí jistá východiska, postupy i závěry, jejichž uplatnění by v praxi obnovy mohlo být prospěšné.

7.2 Hodnota stáří a její vyjádření v obnoveném díle

Třebaže hodnota stáří tvoří jeden z úběžníků památkářského uvažování již od dob Rieglových a její nerespektování v případě obnovy některých typů památek vede k zániku jejich památkové podstaty a veškerého kouzla a atmosféry, v případě „díla obnovy pražských fasád“ v 90. letech se tomuto úběžníku či ideálu spíše vzdalujeme. V předchozí kapitole uváděná obnova pláště rotundy sv. Longina, masivní nové nahození Hladové zdi či tzv. Biskupské věže čp.47/III jsou příklady nad jiné tristní.

Akceptovat hodnotu stáří znamená nejen její teoretické uznávání, ale především **nalezení způsobu, jak projevy času a jeho působení**, které dodávají historickým stavbám před obnovou (nehledě již na jejich fyzický stav) jejich nezaměnitelný charakter, **v obnovovaném díle zachovat a přesvědčivě vyjádřit**. Jak aspekt stáří budovy „přenést“ do obnovovaného díla.

Paradoxně nejjednodušší je toto řešení u velmi obtížné a náročné obnovy torzální architektury. Zde se zachované dílo zpravidla nedostavuje a doplňuje se pouze tak, aby se zabránilo jeho dalšímu chátrání. Povrchy fasád se celoplošně nedohazují novou omítkovinou, k jejich scelení se používá jemných retušovacích přístupů ve své podstatě restaurátorského charakteru. Též u architektury středověké se zachovanými a často zvětralými kamennými články je jejich ponechání, konzervace a restaurování dobrým předpokladem pro alespoň částečnou „fixaci“ hodnoty stáří.

V případě staveb z pozdějších historických období a staveb v uliční zástavbě zejména je tento úkol mnohem obtížnější. Omítkové či štukové prvky se zpravidla doplňují a stavby bývají téměř ve všech případech opatřeny novými barevnými nátěry – většina povrchů je tedy nová, zvláště dojde-li zároveň k případnému osazení kopií poškozených kamenných článků. Takovýto postup ale jistě nemusí a ani by neměl být pravidlem, jak bylo zdůrazněno již v kapitole V/1/b. Nicméně radikální rozšíření striktně konzervační metody, která jediná důsledně zachovává hodnotu stáří, do běžné uliční zástavby je nereálné a patrně i kulturně nepřijatelné. To však neznamená, že tato hodnota nemůže být citlivě a korektně i v takovýchto případech vyjádřena.

K zachování a vyjádření hodnoty stáří lze použít těchto specifických interpretačních postupů:

- ❖ Širokého používání konzervační metody a využívání restaurátorských postupů při obnově jednotlivých uměleckých děl, které samy letitou praxí kultivují nejrůznější typy retuší.
- ❖ Rozšíření restaurátorských postupů i na výraznější architektonické články či dekorativní štukové prvky.

- ❖ Restaurátorského scelení celé fasády, včetně zachování struktury časem zformovaných povrchových nátěrů – tj. postupu restaurování architektury.
- ❖ Provádění jen dílčích, lokálních oprav, jestliže to stav fasády umožňuje, a jejich citlivé scelení s částmi neopravenými.
- ❖ Užívání retuší, zejména retuší lokálních barevných.
- ❖ Přiměřeného užití jemné patinace, je-li nový povrch příliš svítivý.
- ❖ Užívání tmavých a zemitých tónů, pokud to charakter objektu umožňuje.
- ❖ Užívání lazurních a případně i vícevrstevných barevných tónů.
- ❖ Užívání přírodního a probarvovaného štku s jeho specifickými strukturálními a optickými kvalitami.
- ❖ Užívání tlumených nátěrů oken, zejména pak, pokud to charakter objektu umožňuje, jako tomu bývá často u staveb z období historismu, nátěrů tmavých a specificky lakýrnicky zpracovaných (fládrování).
- ❖ Maximálního zachování a překládání střešní krytiny.
- ❖ Ponechání komínů a štítových zdí bez líčení.
- ❖ Striktní konzervace kamenných prvků, včetně zachování jejich více či méně torzální podoby. V takovém případě je ovšem nezbytné v souladu s tím interpretovat i omítané části, jinak, zvláště v případě protikladného pojetí těchto částí, je tento postup spíše kontraproduktivní.

Uvedené postupy nejsou a nesmějí být mechanicky používaným návodem. Jsou limitovány charakterem objektů a nálezovou situací a všeobecnou platnost nemají. V případech, kdy budou shledány přípustnými, však mohou účinně napomoci „přenesení hodnoty stáří“ i do obnoveného díla.

7.3 „Konzervace“ versus „obnova“

Třebaže současná terminologie víceméně chápe pojem obnovy jako nadřazený různým typům nakládání s historickou strukturou, včetně přístupů konzervačních, při hlubším zamyšlení existuje jistý spor o způsob zacházení s obnovovaným dílem a o jeho podobu mezi tendencemi konzervačními a tendencemi k obnově rehabilitační, (restituční). Ten je vyjádřen především v představě o charakteru výsledné prezentace nejen z hlediska případného doplňování zaniklých prvků, ale též z hlediska vyjádření či potlačení hodnoty stáří a zejména z hlediska různourovňové fragmentárnosti a celistvosti díla.

V drtivé většině případů jsou díla mimo oblast torzální architektury obnovována, s různou mírou věrohodnosti, pod společným cílem prezentace fasády (případně zvolené časové vrstvy) **v podobě počáteční fáze jejího trvání**. Tento cíl (třebaže se většinou míjí například s adekvátní obnovou oken) má objektivizační charakter a nepochybně napomáhá oprávněným a vhodným rehabilitačním snahám. Zabráňuje nepřípadným praktikám patinačním či romantickým stylizacím, které se dnes široce uplatňují v interiérové tvorbě, včetně té „odehrávající se“ v cenných interiérech historických.

Obnovuje-li se dílo konzervační metodou, obnovuje se cíleně v té podobě, v jaké se dochovalo ve stavu před obnovou, fixuje se (a případně lokálními retušemi

sjednocuje) a zabraňuje se jeho dalšímu chátrání. Pohybujeme-li se ale mimo oblast torzální architektury, je v případě doplňovaných částí omítané architektury rozhodující otázkou, jak, zvláště barevně, ztvárnit jejich povrch vzhledem k časem zerodovaným, „vymytým“ povrchovým vrstvám barevným, které by také měly být konzervovány a restaurátorsky ošetřeny. Smysluplnou odpovědí, která nerozloží výraz a estetickou integritu díla, může být rozsáhlé použití retuší lazurního charakteru, které jsou ve své podstatě nápodobou působení času (plášť obnoveného opatského domu ve Zlaté Koruně).

Objektivizační trend obnovy v počáteční fázi trvání v praxi ovšem znamená mimo jiné i odsouzení rozličných povrchových vrstev architektury, zejména hodnotných a uchovatelných vrstev barevných na omítkách, k zániku. Vede nejen ve svém důsledku, ale i v principu, k potlačení hodnoty stáří a znamená nezřídka také radikální proměnu podoby historického díla před a po zásahu, což se v našich podmínkách stalo nerefektovanou normou.

Ojedinelé případy obnov omítaných fasád, kdy nebyla volena pro prezentaci díla podoba počáteční fáze a konzervační obnova směřovala zároveň k jejich scelení, však ukazují široké a nevyužívané možnosti celistvé prezentace historického díla prostřednictvím povýtce konzervačních způsobů.

7.4 „Schematičnost“ versus „plnost tvaru“

Při obnově fasád nedochází jen k různým interpretacím povrchových úprav dochované historické substance, ale občas i k výměně některých prvků, a to jak prvků slohově neplnohodnotných (okna z období obnov socialistické éry, výkladce z téže doby), tak i prvků slohově hodnotných (historická, avšak nadále neudržitelná okna), případně celých slohových vrstev, pod nimiž byly rehabilitovány vrstvy starší (západní uliční fronta Ungeltu). Zatímco v případě náhrady prvků nehodnotných můžeme tlak na jejich výměnu považovat při splnění jistých elementárních kvalitativních kritérií za pozitivní, v případě prvků hodnotných, avšak neudržitelných, či v případě rehabilitace starších či cennějších vrstev, je třeba vždy zvažovat bedlivě takovouto výměnu z hledisek obecných zásad ochrany a obnovy fasád – šetrnosti k dochované substanci, věrohodnosti nových prvků i širšího kontextu okolní zástavby – a neunáhlovat se. Nejvhodnějším požadavkem na podobu nově vznikajících prvků je požadovat kopie. To je v řadě případů možné a relativně málo obtížné, například v případě dochovaných, avšak neudržitelných oken historických. V jiných případech, zejména když byl prvek historický nahrazen neplnohodnotným prvkem poválečným, je to obtížnější, neboť originální prvek, jenž má být kopírován, se nedochoval, a ztvárnění prvku náhradního vyžaduje znalost slohových zákonitostí a dobových řemeslných postupů, jichž se v praxi spíše nedostává. V případě celých fasád je to krajně obtížné a v plné míře patrně nemožné, zvláště je-li odhalována vrstva velmi stará a nedostatečně zdokumentovaná.

Po odstranění pozdějších slohových vrstev fasád je „spodní vrstva“ navíc zpravidla tak nekompletní, že je zásahem prakticky vytvářeno nové dílo. Z těchto důvodů nelze vyžadovat pořízení kopie v každém případě. Nezbytná je ovšem

věrohodnost případného potřebného nového tvaru a jeho kompatibilita se zbytkem fasády.

Z hlediska ztvárnění nového prvku a jeho vyznění v celku díla se jeví jako zvláště významná otázka „**schematičnosti**“ versus „**plnosti tvaru**“. Typickým řešením socialistické éry, které dodnes doznívá, byla volba **sumárních tvarů**, jež se historickým prvkům zhruba podobaly, avšak ve své vnitřní kompozici či detailním zpracování (například u výkladců, ale též i u oken či dveřnic) byly **schematické a většinou i silně redukované**. Namísto plnohodnotného prvku byl realizován ve struktuře díla jakýsi znak, pohybující se v „šedé zóně“ estetické indiferentnosti. Takovéto pojetí nových prvků, zejména pak v zásazích koncipovaných v duchu odkryvné analytické metody v památkové péči, vedlo k proměně architektury jako uměleckého díla v neživotné, esteticky nedostatečné a tudíž i nevěrohodné schéma, „dokument“. Odstraněné slohově plnohodnotné prvky nebyly v duchu dobového nazírání plnohodnotně nahrazeny, občas se tak dělo – například v případě jižní strany hlavního českokrumlovského náměstí či v případě pražského Domu U Kamenného zvonu – dokonce vědomě, programově.

Doplňované prvky nejsou výplní prázdných míst, neutrálním zaplněním méně významných částí fasády, ale její **nedílnou součástí a vrstvou**. Při doplňování prvků do historické architektury je třeba dávat přednost **plnohodnotným, plným tvarům**.

Výjimkou je oblast torzální architektury. Zde na případně doplňovaný prvek (například neviditelné ploché zastřešení torza paláce, které má ochránit třeba zachované klenby a má funkční povahu) požadavek plného tvaru nelze v plné míře vztáhnout. I v tomto případě je však přiměřené a esteticky kvalitní pojetí díla podmínkou.

Požadavek na plnohodnotný tvar je žádoucí uplatňovat nejen u kopií a replik prvků, ale i v případě volnější tvorby současné, ať je již inspirována architekturou historických období anebo, jak je to přípustné ponejvíce v případech tvorby nových obchodních portálů, též estetikou moderní. Plnost tvaru přitom nevyklučuje lapidárnost, monumentalitu či střízlivou jednoduchost, příznačnou například pro projevy klasicistní.

7.5 Pravdivost, věrohodnost a celistvost díla

Při doplňování dílčích prvků pláště, ať již jde o výměny prvků neudržitelných či o restituce prvků dříve zaniklých (například štítu), vyvstává též „otázka pravdivosti“ takových zásahů. Ta bývá vztahována – zejména projektanty, ale i částí památkářské obce – jednak k projevům dnešní architektury a kultury a jednak ke skutečně dochovaným prvkům a nastoluje složité otázky iluze, klamu či neoprávněného vylepšování památky. V českém prostředí převládá dlouhodobá nechuť k plnohodnotné obnově zaniklých historických slohových prvků, pramenící z nadřazování dokumentární hodnoty díla jeho estetické celistvosti, kombinovaná ovšem nezřídka s tendencí po kontrastních soudobých vstupech v projektantské obci. Výsledkem bývá tendence měnit výrazněji současnou podobu, výraz a charakter objektu.

Ideologický odpor ke kopiím, imitativním retuším či snahám o celistvost a završenost obnovovaného díla má své složité zdroje ve striktně konzervačním přístupu, v moderních architektonických poetikách a v tradici analytické metody v památkové péči. Poskytuje však hotové odpovědi na otázky, které se náležitě neřeší.

Skutečnost, že se dnes nestaví v historických slozích **nevylučuje** v případě obnovy památky v odůvodněných případech **doplnit adekvátně a slohově čistě zaniklý prvek**. Nejde o kulturně nelegitimní anachronismus (v takovém případě by byly kulturně nelegitimní celé epochy historismu), ani o zkreslování vypovídací hodnoty památky jejím vylepšováním.

Případné doplnění se řídí řadou složitých vyhodnocovacích kritérií, zejména dobou zániku prvku a s tím související jeho doložitelností v dokumentaci, která buďto dává, anebo nedává předpoklady k jeho věrohodnému ztvárnění. Pokud tyto předpoklady nedává, je nežádoucí riskantní pokus o kopii podstupovat. Významným zdrojem pro kvalitní kopii může být též znalost obdobných a jinde dosud existujících prvků.

Základní motivací pro realizaci kopie by měla být pouze skutečnost, že zaniklý prvek ve struktuře objektu prokazatelně chybí, a tím snižuje jeho vypovídací schopnost i estetickou hodnotu. To samozřejmě neplatí pro torzální architekturu, zejména architekturu hradních zřícenin, kde doplňování prvků znamená nerespektování zásady zachování charakteru díla a je nežádoucí.

Samotné zpětně projektivní „zobrazení“ uměleckohistorických poznatků o vývoji či minulých stavech díla ve struktuře díla obnovovaného je projevem svého druhu scientistických ambicí, které stály za mnoha pochybnými výsledky, a není žádoucí. Nepominutelný význam pro rozhodnutí se pro případnou kopii má i proměna historického objektu od doby jeho zániku, tedy proměněný kontext vlastní stavby, případně i širšího okolí. **Obnova prvku může být realizována jen tehdy, pokud je k dále se vyvinuvší stavbě ústrojná.** Jsou-li tato kritéria splněna, je možné k případné kopii přistoupit, jako se tomu stalo například v případě obnovy věže gloriety ve Fürstenberské zahradě na Malé Straně. Z velmi dlouhodobého hlediska nezvratného stárnutí veškeré hmotné substance se kopie jeví jako specifická forma prodloužení životnosti díla, neboť přebírá funkci originálu.

Kromě zřetelných dílčích prvků dochází při obnově fasád velmi často též k doplňování maltoviny, kamenných desek, částí štukových prvků a k rozličným barevným a povrchovým úpravám vůbec. Také zde platí, že **hodnota celku a zachování jeho charakteru a celistvosti zakládají jeho věrohodnost a výrazovou přesvědčivost a jsou nadřazeny „pravdivostí“ doplňovaných prvků.**

7.6 Završenost fasády jako uměleckého díla

Při dodržení zásad a metodických postupů památkové péče je možné k obnově fasád přistupovat otevřeně i s různými akcenty, které ovlivňují charakter výsledku

například z hlediska vyjádření hodnoty stáří. Základní cíl poetiky obnovy je dán jejím samotným smyslem. Tím je zachování památky jako jedinečného díla a její předání v obnovené, celistvé a nedeformované podobě budoucím generacím.

Díla obnovy musejí akcentovat především završenost památky jako uměleckého díla a architektonické struktury, která sama o sobě svým výrazem brání dalším transformacím.

Přehled metodických materiálů

Tento přehled uvádí metodické materiály, z nichž vycházela tato práce. Materiály obsahují bibliografii dalších návazných a doporučených textů:

- ❖ Pavel ŠŤASTNÝ: *Fasádní nátěrové hmoty k úpravě historických budov*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 53, 1993, č.4, s. I–VIII.
- ❖ Petr MACEK: *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 57, 1997.
- ❖ Vojtěch LÁSKA, Alfréd SCHUBERT, Josef ŠTULC: *Péče o střechy historických budov*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 57, 1997.
- ❖ Josef ŠTULC, Miloš SUCHOMEL, Ivana MAXOVÁ: *Péče o kamenné sochařské a stavební památky*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 58, 1998.
- ❖ Jan SOKOL, Tomáš DURDÍK, Josef ŠTULC: *Ochrana, údržba a stavební úpravy zřícenin hradů*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 58, 1998.
- ❖ Ondřej ŠEVCŮ, Jan VINAŘ, Marie PACÁKOVÁ: *Metodika ochrany dřeva*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 60, 2000.
- ❖ Karel KUČA, Věra KUČOVÁ: *Principy památkového urbanismu*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 60, 2000.
- ❖ Václav GIRSA, Josef HOLEČEK, Pavel JERIE, Dagmar MICHONOVÁ: *Předprojektová a projektová příprava v procesu péče o stavební památky (v přípravě k vydání v řadě metodických materiálů SÚPP)*.
- ❖ *Ochrana historických měst v evropském a světovém kontextu (texty mezinárodních chart a úmluv v oboru památkové péče)*. Český komitét ICOMOS, Praha 1993.
- ❖ Miloš SOLAŘ : *Půdní vestavby z pohledu památkové ochrany*. Stavba VII, 2000, č. 6, s. 48 - 49.
- ❖ MICHAEL ZACHAŘ: *Nástavby a půdní vestavby – modifikace horních partií domů*. Stavba VII, 2000, č. 6, s. 50 - 51.
- ❖ Josef HOLEČEK: *Metodika pro posuzování nástaveb, půdních vestaveb a ochranu střešní krajiny*. OPP MHMP, Praha 2001 a 2002.
- ❖ Josef HOLEČEK: *Metodický materiál pro posuzování novostaveb a přístaveb ve vnitroblocích a pro ochranu prostředí vnitrobloku v Pražské památkové rezervaci*. OPP MHMP, Praha 2001 a 2002.
- ❖ Jan SEDLÁK: *Metodika přístupu k zásadám řešení městského interiéru na území památkových rezervací a památkových zón*. OPP MHMP. Praha 2000 a 2002.
- ❖ *Zpráva o průběžném sledování památky zapsané na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO*. SÚPP, Praha 2000.

- ❖ *Zpráva o průběžném sledování památky zapsané na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Státní ústav památkové péče v Praze, Praha 2001.*
- ❖ *Koncepce účinnější péče o památkový fond v hlavním městě Praze“. OPP MHMP, Praha 2000.*
- ❖ *Pražská památková rezervace. Aktualizace urbanistické studie. ÚRM, Praha 2000.*

